

byl vědeckým pracovníkem v oboru fyzika. Ani jeden z nich se však nevyznal v účetnictví.

Když v dohodnutou dobu přišly dvě pracovnice s účetními knihami ke kontrole, pánové A a B smutně otevřeli jednu z knih a předstírali, že kontrolují na první stránce všechny údaje o výdajích. Po nějaké době se pánové A a B na sebe podívali, ale stále nevěděli, co s tím mají dělat. Proto mlčeli. Ticho v místnosti se prodlužovalo a působilo již nesnesitelně. Dlouhou dobu mlčení však nevydržela jedna z účetních a promluvila: *Já věděla, že na to přijdete. Ty náklady na provoz autobusu patří až do další kolonky.* Revizor A tedy využil situace a opáčil: *Právě se na to dívám. Náklady na provoz autobusu jsou špatně zaúčtovány. Příště to musí být uvedeno v další kolonce!*

9. MATFYZÁCKÁ POEZIE

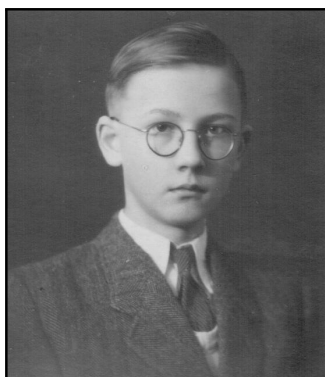
Ve spojení s Pythagorovou větou se vzpomínky zatoulají i k oblíbené písni z dob studií, jejíž slova již téměř upadla v zapomnění:

Pomalu šinu si to k tabuli, k tabuli,
velikou naději mám na kuli, na kuli.
Kdybych aspoň mohl znát,
co se prófa bude ptát,
ale takhle na mě čeká reparát.

Prófa se za katedrou zašklebí, zašklebí,
náhle se plácne rukou do léby, do léby.
A už slyším jeho hlas
„Kdo to byl Pythagoras?“
Při těch jeho slovech běhá mi po
zádech mráz.

V sešitě zas visí jedna pětka,
pane Bóže, vyslyš prosbu mou.
Čert aby vzal toho dědka,
psaní pětěk je mu zálibou.

Pomalu šinu si to ze stupně, ze stupně,
prófův hlas zní za mnou tak potupně:
„Ty si, hochu, se mnou hráš,
zase jednu pětku máš,
ale o prázdninách si to spočítáš“.

Vážení čtenáři,

předkládané číslo bulletinu si klade za cíl připomenout nedožití 85. narozeniny pana profesora Jiřího Anděla (*7. března 1939) a současně skutečnost, že naše společnost zahajuje již 35. rok své činnosti (*29. března 1990). Jak zejména starší čtenáři dobře vědí, Jiří Anděl byl prvním předsedou společnosti a po mnoho let také jedním z nejpilnějších přispěvatelů našeho časopisu. Celé číslo je věnováno vzpomínkám, jednak na pana profesora z pera druhých, jednak, nejrozsáhleji, jeho vlastním, které se týkají převážně života na Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy. Věříme, že jejich humor nám dovolí vykročit do jubilejního 35. roku existence naší společnosti i časopisu vesele.

VZPOMÍNKY NA PROFESORA JIŘÍHO ANDĚLA

Jiří a „děvčata ze studijního“

Na pana profesora Jiřího Anděla často a rády vzpomínáme. Na „Jiřího“, jak jsme ho oslovovaly, nelze jinak, než zavzpomínat s láskou a úctou na nesmírně pracovitěho člověka s čistým srdcem, který byl laskavým kamarádem a přítelem v pravém slova smyslu. Jiří byl pro nás mnohem víc než jen „pan proděkan“. Byl prvním proděkanem, který nám hned od začátku nabídl tykání, což nás velice mile překvapilo.

Za celou dobu jeho „kralování“ jsme nezaznamenaly, že by byl nazlobený, neurvalý či nepřístupný k jednání. Také nebyl uspěchaný, vždy si dokázal najít dostatek času k řešení jak pracovních, tak i našich osobních problémů.

Nelze zapomenout na oslavy narozenin a svátků. Nikdy nezapomněl popřát každé z nás květinou či bonboniérkou. Uměl nádherně vyprávět vtipy, kterých znal desítky a možná i stovky, a vždy se pobavil, když jsme jeho vtip vyprávěly někomu jinému a úspěšně ho „zvojtily“. Vyložení na tuto událost čekal, a to se svým jemu vlastním potutelným úsměvem. Nikdy neopomenul koupit chlebičky a dorty (s naší pomocí samozřejmě), protože věděl, že to ke správné oslavě prostě patří.

Úžasná byla předvánoční posezení, kdy hrál na elektrofonické piano a zpívali jsme si koledy. Měly jsme každá od něho namnožený zpěvník koled a zpívali jsme jednu za druhou a vánoční atmosféra byla neskutečná. Rozsvícené svíčky, vůně františků, nechyběly ukázky vánočního cukroví od každé referentky, které samozřejmě dlouho nevydržely na stole, ale hlavně humor, který uměl Jiří tak dokonale šířit a rozdávat. Uměl se skutečně od srdce smát. Co ale nikdy nesmělo na žádné oslavě chybět, byl klasický čokoládový dort, který náš pan proděkan miloval. Velikou radost měl vždy při rozdávání jeho vánoč-

ních dáreků, kdy jsme musely hádat, k čemu se příslušný dárek bude používat. Pan prodávák se vždy „šibalsky“ usmíval a měl radost, když se nám nedařilo tento oříšek rozlousknout. Podařilo se nám to málokdy.

Vzpomínáme též na návštěvu u něho na chalupě, kdy jsme spolu s paní Andělovou seděly před domkem a poslouchaly jeho vzpomínky na dětství a prošli s ním jeho místa, která byla spojena s jeho mládím, prostě celým jeho životem. Nelze zapomenout i na zážitky spojené s výjezdem na soustředění prvních ročníků na Albeři. Je jich mnoho, těžko vybrat jeden z mnohých.

K jeho zálibám rovněž patřilo hraní na varhany v kostelích. Co vše pan profesor Anděl za svůj život mimo své povolání dokázal, je neskutečné, obdivuhodné.

Děkujeme Jiřímu za nádherné roky prožité po jeho boku! Moc na něho vzpomínáme a dodnes, při řešení nejen studijních záležitostí, na pana profesora myslíme. Nelze zapomenout!

Dana Macharová a děvčata ze studijního

Polemizovat s Jiřím Andělem nebylo vždy snadné

S Jiřím Andělem jsem se poprvé setkala ve třetím ročníku studia, kdy byl jedním z našich vyučujících. Bezesporu patřil mezi nejlepší pedagogy, kteří nás na matfyzu vyučovali. Jiří nebyl jen učitelem, byl to člověk, který uměl inspirovat a vést studenty k pochopení a nadšení pro matematickou statistiku. Věnoval velkou péči přípravě svých přednášek, během nichž byl schopen vyložit i obtížné partie srozumitelně a se svým pověstným vtípem. Každou látku obohatil nějakou svojí historkou.

Naše cesty se později více spojily, když jsem u Jiřího psala diplomovou práci a následně se stal i mým školitelem. Během naší spolupráce mi předával velké množství zkušeností, ze kterých doteď čerpám. Zároveň jsem také naplno pocítila Jiřího smysl pro detail, někdo by řekl až puntičkářství. Velmi si zakládal nejen na precizních matematických formulacích a zajímavém obsahu, ale také na gramatické a stylistické úrovni textu. K tomu se pojí i jedna z mých vzpomínek na Jiřího.

Jako jeden ze svých prvních trochu odbornějších textů jsem psala příspěvek do Informačního bulletinu ČStS vycházející z části mé diplomové práce. Na základě dohody s Jiřím jsem připravila text a dala jsem mu ho vytištěný k přečtení. Po týdnu mi Jiří vrátil můj článek plný červených komentářů a kritických připomínek. Některé byly věcné, ale většina se týkala formální a jazykové stránky. Jedna jazyková připomínka se vztahovala k mému použití slova „polemizovat“, které jsem použila ve spojení „polemizovat o něčem“. Jiří příslušnou pasáž červeně přeškrtnl a napsal mi tam s vykřičníkem, že se „polemizuje s něčím“, nikoliv „o něčem“.

rychle. Po chvíli uvažování mu druhý student odpověděl: *Říci se to dá, ale nebude to pravda.*

8.6. Komplexní analýza

Tuto historku vyprávěl (s oblibou) svým kolegům a studentům profesor Ivan Netuka. Přes oceán letí velké letadlo plné cestujících, když se náhle pilotovi udělá nevolno a ztratí vědomí. Nikdo z pasažérů řídit letadlo neumí, jen jeden z nich, nějaký Polák, se kdysi učil letadlo pilotovat. Letuška se ho ptá, zda by mohl převzít řízení. Polák odmítá se slovy: *I am only a simple Pole in this complex plane.* To se dá přeložit dvěma různými způsoby:

- Jsem jen obyčejný Polák v tomto složitém letadle.
- Jsem jen jednoduchý pól v komplexní rovině.

8.7. Jak se na MFF dělilo nulou

Za dob socialismu se musel každý pedagogický pracovník účastnit jednou týdně politického školení. Délka školení nebyla předepsána, ale vedoucí školení na předepsaném formuláři musel podat hlášení o účasti. Malý výňatek z tohoto formuláře je uveden v následující tabulce.

počet komunistů na pracovišti
počet komunistů, kteří se zúčastnili školení
procento účasti komunistů na školení

Členové komunistické strany se školení mohli účastnit, ale nemuseli. Praxe byla taková, že nikdo z nich nikdy nepřišel. Proto počet komunistů, kteří se školení účastnili, byl nula, mohlo se jich zúčastnit také nula, ale kolik je to procent? Při výpočtu by se muselo vědět, kolik je $0/0$.

Vedoucí celofakultního školení byl docent algebry a doktor fyzikálně matematických věd. Odpověděl dopisem, že $0/0 = 0$.

8.8. Jak se stát profesorem

Za socialismu bylo třeba splnit řadu podmínek, z nichž některé nesouvisely přímo s profesním oborem. K získání titulu bylo kromě dostatečně rozsáhlé vědecké práce třeba také doporučení obvodním tajemníkem strany. Získat doporučení nebylo jednoduché. Uchazeč musel buď vstoupit do strany nebo zastávat volenou funkci. Dva uchazeči tedy byli zvoleni do revizní komise ROH, aby získali doporučení. Uchazeč A již byl docentem matematiky a uchazeč B

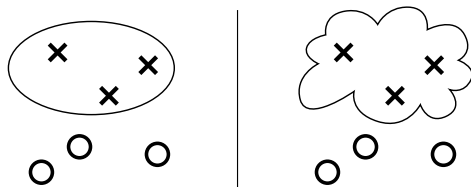
Každý student musel vědět, že na otázku, kdy je funkce f spojitá v bodě x_0 , se musí třeba i o půlnoci odpovědět:

Funkce f je spojitá v bodě $x = x_0$, jestliže ke každému kladnému ε existuje takové kladné δ , že pro všechna x splňující podmínku $|x - x_0| \leq \delta$ platí $|f(x) - f(x_0)| \leq \varepsilon$.

Pan asistent Dlab vyvolal studenta. Ten samozřejmě definici spojitosti uměl, ale smysl jednotlivých písmenek mu unikal. Pan asistent se po několika pokusech poněkud rozčileně vyptával: *Kde se vzalo to δ ? To přišel Mikuláš a dal nám ho?*

8.4. Množina je vždy oválná

Dvě kamarádky, Alenka a Mařenka, navštěvovaly druhou třídu základní školy. V ní se matematika vyučovala pomocí množin. Jednoho dne dostaly děti domácí úkol.

Na obrázku, který se skládá z křížků a koleček, měly vyznačit množinu křížků. Na pravém obrázku je řešení, které chtěla předložit Alenka. Když úkol měla hotový, obrátila se na své rodiče, zda je to tak dobře. Její rodiče pracovali na univerzitě jako filosofové. Prostudovali si příslušnou část matematiky a chtěli úkol schválit. Pak si ale vzpomněli, že rodiče Mařenky jsou matematici¹⁴. Zašli za nimi a požádali je o vyjádření, jestli je řešení správné. Rodiče Mařenky jejich řešení schválili. Ale paní učitelka ohodnotila Alenčino řešení známkou 5. Rodiče Alenky za ní zašli a požádali ji o vysvětlení, jaké chyby se Alenka dopustila. *Množina je vždy oválná*, vysvětlila jim paní učitelka. Nelze se divit, že se toto tvrzení rychle šířilo nejenom po fakultě, ale i po konferencích.

8.5. Studentská logika

Dva matfyzáčtí studenti jeli vlakem. Mluvili spolu o různých věcech ze studentského života, zatímco rychlost vlaku byla čím dál tím menší. Jeden student vyhlédl z okna a řekl svému kolegovi: *Nedá se říci, že jedeme příliš*

¹⁴Jak si vzpomněl jeden z editorů, sám něco podobného zažil a Jiřímu to jistě vyprávěl. Jednalo se o jeho dceru Majku (Mařenka) a její spolužačku ze školky.

Nedalo mi to a obrátila jsem se na Ústav pro jazyk český s dotazem, která forma použití je správná, tedy zda se slovo polemizovat používá ve smyslu „o něčem“ nebo „s něčím“. Za několik dní mi přišla odpověď, ve které mi bylo řečeno, že správně jsou obě varianty. Na další konzultaci s Jiřím jsem tak šla vítězoslavně a sebevědomě s vytištěnou zprávou z onoho ústavu. Hrdě jsem mu jejich vyjádření ukazovala jako důkaz toho, že moje verze tedy nebyla špatně. Jiří se na to podíval, trochu se ušklíbl a řekl mi: *Do Ústavu pro jazyk český jsem jednou volal a zvedl to nějaký Slovák. Takže tomu, ukázal na vytištěnou odpověď, se nedá věřit. Polemizuje se rozhodně jen s něčím a nikdy ne o něčem*. A tím to bylo vyřízené. Odporovat Jiřímu v jeho představě o formální a jazykové stránce textu bylo zcela zbytečné. Formulaci jsem tehdy samozřejmě opravila na tvar „s něčím“, ale pokaždé, když slovo „polemizovat“ používám v tom špatném tvaru „o něčem“, si na Jiřího vzpomenu.

Šárka Hudecová

Jiří a studenti

Jiří působil na fakultě mnoho let jako proděkan pro studijní záležitosti. Jeho agendu tvořilo mimo mnoha jiných povinností i vyřizování nejrozumnějších studentských žádostí. Žádosti se obvykle týkaly uznání zkoušek, zápočtů nebo prodloužení termínů, ale jednou dorazila od studenta oborové rady 4F2 žádost méně obvyklá:

Jméno a příjmení: Ročník: 2
Den, měsíc, rok narození: Studijní program: *Fyzika*
Obor: *4F2*

Adresa (určená pro doručení rozhodnutí): *Katedra fyziky povrchů a plazmatu, V Holešovičkách 2, 180 00 Praha 8 -- Libeň*

ŽÁDOST

*proděkanu pro studijní záležitosti, prof. RNDr. Jiřímu Andělovi, DrSc.
O naplnění soudků v pivovaru Svižany a.s.*

Odůvodnění žádosti:

O kvalitě a chuti Svižanského piva Vás zajisté netřeba příliš přesvědčovat. Je držitelem mnoha celorepublikových ocenění, např. Pivo roku 2005, 2006, 2007; Pivo České Republiky 2006 a dalších -- kompletní seznam lze nalézt na <http://www.pivovarsvižany.cz/svižanske-pivo/>

V současné době hospodářské krize je pro chudého studenta, i při základní výši stipendia 7500,-- Kč (viz Směrnice děkana č. 3/2009), značně finančně náročné dojíždět do Svižanského pivovaru (přiložené nádoby lze odborně naplnit touto značkou piva pouze tam), neboť cena jedné vlakové jízdenky se pohybuje kolem 100,-- Kč.

Dále je to i časově značně neefektivní, neboť jedna cesta vyjde i při nejkratším spojení na 2 hod 03 min (včetně několika přestupů) a k tomu je ještě třeba přičíst cestu od zastávky vlaku k pivovaru. To celé studenta odvádí od vědeckého bádání a samostatné tvůrčí činnosti v oblasti vědeckého výzkumu (viz Studijní a zkušební řád, část pátá, Čl. 22, bod 1).

Dnešní svět je značně ohrožen globálními změnami klimatu, jež se projevují kupříkladu táním ledovců (nedostatek pitné vody ve střední Asii), zvyšováním hladin moří (zatopení níže položených oblastí -- ostrovy Mikronésie, Holandsko, Bangladéš -- delta řeky Brahmaputry,...), extrémním počasím (povodně, sucha, hurikány), ohrožením mnoha druhů rostlin i živočichů (lední medvěd,...), oteplováním oceánů (nedostatek kyslíku a vznik mrtvých zón), posunem klimatických pásem, vznikem pouští (více viz Zpráva Mezivládního panelu pro změny klimatu IPCC). K těmto změnám jistou měrou přispívá i oxid uhličitý (CO2) vypouštěný dopravními prostředky, a je tedy účelné omezení zbytečných cest.

Jelikož vím, že jste přítelem studentů a vlastníte chatu v Mokřínách, tedy v blízkosti Svijanského pivovaru, a vážíte často cestu kolem, žádám Vás o naplnění soudků, čím dojde k úspoře finančních prostředků, životního prostředí a zvýšení vědeckého výkonu fakulty.

Otvírací doba je: Pá -- So 11:00 -- 18:00

V příloze přikládám:

- *pártysud* -- 2 ks
- *bankovka „500,-- Kč“* -- 1 ks
- *pozvánka* -- 1 ks

.....

datum podpis studenta

A co následovalo? Jiří se podle pozvánky dostavil na schůzku studentů doprovázen dvěma soudky a sklídil vřelé ovace.

Zdeněk Němeček

- K rozpoznávacím znakům matfyzáka patří i oblečení. Nelze říci, že by matfyzák o sebe vůbec nedbal, rozhodně to však nepatří k jeho silným stránkám.
- Jsou i další příznaky, jako jsou tiky, občasné nekontrolované prudké pohyby končetinami apod., ty však nepatří mezi hlavní rozpoznávací znaky.
- Je zřejmé, že matfyzákem se člověk nestává, ale rodí. Tato odchylka bývá dědičná.

8.2. Fakulta je na Malé Straně

Fakulta je v Praze rozmístěna na několika místech. Jsou to, podle abecedy, Karlín, Karlov, Malá Strana a Troja. Je jasné, že to přináší obtíže nejen rozvrhové, ale i organizační. A to ještě před pár lety fakultě patřil také Astronomický ústav, který se nacházel na Smíchově. Pro nezasevěné ještě podotkneme, že hlavními formami výuky na vysoké škole jsou přednášky a cvičení. Cvičení obvykle vede některý z mladších asistentů a radí vyvolaným studentům. Při přednášce obvykle mluví jen jeden člověk, což je přednášející, a zejména v nižších ročnících se studentům ukazuje, kolik látky se dá za jednu hodinu odpřednést, a kolik látky je nutné se ke zkoušce naučit. Přednášející obvykle nikoho nevyvolává. Pokud to stejně učiní, stává se neoblíbeným a místa v předních lavicích zejí prázdnotou. A teď ke skutečné příhodě.

Páni asistenti Novák a Koubek¹³ sdíleli spolu pracovnu v Karlíně. Výuku konali v různých posluchárnách fakulty. Teď se zrovna přiblížil čas, kdy musel asistent Novák odjet z Karlína a podle rozvrhu vyučovat na Malé Straně. Sotva za sebou zavřel dveře, ozval se telefon. Volající potřeboval mluvit s asistentem Novákem.

Není tady, právě odešel, sdělil volajícímu asistent Koubek.

A kam šel, nevíte?

Šel na Malou Stranu, ochotně informoval Koubek.

Tak já tady na něj počkám.

Ale to nemůžete, on tam cvičí.

8.3. Mikulášská nadílka

V prvním ročníku vedl cvičení z matematické analýzy pan asistent Dlab, později profesor, významný český matematik dlouhodobě žijící v zahraničí.

¹³Všechna jména v této pasáži jsou vymyšlená. Na skutečná jména účastníků se již autor nepamatuje.

deště jako útočiště i mimo dobu podávání jídel. Jeho návrat neunikl vedoucímu jídelny, a Jiří Anděl mu na vysvětlenou popsal šlamastiku, která ho potkala. *Ale to je snadná pomoc. Na oběd k nám jezdí pět mechaniků z jednoho autoservisu. Stačí, když si tu na ně počkáte.* Pan profesor tedy číhal a podařilo se mu odchytnout jejich vedoucího, kterému sdělil problém. Mistr se však takovou banalitou nechtěl zabývat. Poslal věc vyřídit nejmladšího učedníka. Závada byla odstraněna během chvilky. Stačilo otřít rozdělovač, kde zaprášený povrch v místním vlhkém klimatu změnil vodivost, takže byl problém s jiskrou pro svíčku.

Albeř bývala spojována také s neuvěřitelnými houbářskými úlovky. Bylo to dáno jednak obdobím, kdy se letní výcvikový tábor kryl s houbářskou sezónou, a pak také zejména rozsáhlými okolními lesy v těsné blízkosti státní hranice, téměř liduprázdnými.

A právě v tomto prostředí zaznamenali vedoucí své postřehy ohledně vzhledu a chování matfyzáků. Ty pak shrnul kolega Skála, profesor chemické a kvantové fyziky, dlouholetý proděkan MFF UK, a s oblibou s nimi na táboře seznamoval nové studenty.

Jak se tedy pozná matfyzák? Matfyzáka lze poznat podle některých dále uvedených příznaků. Čím více se jich u daného jedince vyskytuje najednou, tím přesnější je diagnóza.

- Matfyzák se obvykle vyznačuje zvláštním, obtížně definovatelným leskem v očích.
- Matfyzák se často vyznačuje i zvláštním, obtížně definovatelným vnitřním úsměvem.
- Matfyzák se někdy usmívá, když ostatní nevidí žádný důvod ke smíchu a naopak, když se ostatní smějí, matfyzák občas nechápe o co jde.
- Matfyzák se nikdy nenudí. Zatímco se ostatní nudí, matfyzák řeší drobné úločky, aby nevyšel ze cviku.
- Když potkáte matfyzáka, nesmíte být překvapeni, že ačkoliv se na vás dívá, tak vás nepozdraví, protože vás prostě nevidí.
- Snahou matfyzáka je formulovat věci naprosto přesně. Tím se jeho výroky stávají občas nesrozumitelné.
- Matfyzáci mají potřebu řešit věci způsobem zahrnujícím všechny možnosti přicházející v úvahu a navrhopvat řešení i pro situace, které se z praktického hlediska mohou vyskytnout jen jednou za mnoho let.
- Úřední výnosy a formuláře si je matfyzák schopen vyložit způsobem, který by autora dokumentu nikdy nenapadl, ale je zřejmě mnohem logičtější.
- Matfyzáci mívají dost často subtilní postavu, atletická postava je u nich výjimkou.

Anděl a Trabant

Jiří Anděl byl svého času majitelem automobilu značky Trabant. Svým vozem pravidelně jezdil sám nebo s celou rodinou za příbuznými do rodných Jenišovic. Jezdila jsem v té době za rodiči stejným směrem, takže jsem několikrát ráda využila Jiřího nabídky, že mě kus cesty svezde. Během cesty jsem musela vždy vyslechnout odbornou přednášku o přednostech a výhodách tohoto lidového vozítka. Pro Jiřího to bylo prostě AUTO!¹

Málokdo si asi uvědomuje, že se automobil Trabant dostal i do Andělovy nejznámější učebnice matematické statistiky, kterou studenti i statistická veřejnost znají pod názvem „modrý Anděl“ nebo „modrá kniha“. Anděl tehdy využil technických dat a dokumentace k automobilu Trabant a sestrojil příklad na kvadratickou regresi o spotřebě paliva tohoto oblíbeného dopravního prostředku v závislosti na rychlosti. Příklad se potom objevil i v dalších učebnicích matematické statistiky, které Jiří Anděl napsal později, a automobil Trabant tak díky němu získal nehynoucí slávu nejen mezi motoristy.

Zuzana Prášková

Jemný humor Jiřího Anděla

Profesor Anděl byl znám svým jemným humorem, jehož pointa se v nejednom případě opírala o pravděpodobnostní nebo statistické skutečnosti. Jednou se nám snažil naznačit, že jediný údaj typu „průměr“ nemusí o daném souboru dat vyprávět nejen nic podstatného, ale ani jej nemusí v žádném slova smyslu charakterizovat. *Uvědomte si, říkával, že většina lidí žijících na zeměkouli má nadprůměrný počet nohou.* Skutečně, existují bohužel jedinci s počtem nohou menším než dvě a zřejmě je jich mnohem více než osob, které mají nohy tři. Průměrný počet nohou obyvatel zeměkoule je tedy ostře menší než dvě a (dokonce poměrně výrazná) většina lidí žijících na naší planetě má počet nohou nadprůměrný.

Na tradičních besedách s nově nastupujícími studenty prvních ročníků na Albeři na profesora Anděla směřovala nejedna otázka týkající se statistiky či pravděpodobnosti. Otázku však bylo potřeba položit dobře, aby na ni student získal tu odpověď, kterou očekával. Jeden z tazajících studentů se pravděpodobně chtěl dozvědět, jak velká část studentů neabsolvuje první ročník a tedy tzv. „neprojde“ do ročníku druhého. Otázku však položil nešikovně: *Chtěl bych se zeptat, jaká je pravděpodobnost, že úspěšně absolvuju první ročník.*

¹Poznamenejme, že Trabanta vlastnila a chválila si řada dalších Jiřího kolegů, včetně jednoho z editorů. Zvláště zábavné bylo na katedrálních akcích vidět, jak se za volantem krčí profesor Mandl a na místě spolujezdce profesor Dupač. Více profesorů Trabi nepobral.

Profesor Anděl odpověděl bez mrknutí oka: *Pokud budete všechno umět, je ta pravděpodobnost 100 %.*

Mirko Rokyta

Jak se na katedře před lety počítalo

Při vzpomínání na Jiřího Anděla mi vyvstane na mysli několik obrazů – témat, v historickém pořadí asi takto:

Samozřejmě jakýsi základní kurs statistiky, ale musím se přiznat, že si tyto jeho přednášky moc nepamatuji. Daleko více je pro mne statistika spojena s jeho pověstnou modrou knihou, kterou jsem vzal do ruky opravdu nesčetněkrát během svých badatelských aktivit. Druhým tématem je kurs, který se jmenoval *Technika statistických výpočtů* (k té se dovolím vrátit později), třetím pravidelným setkáváním bylo období, když byl předsedou České statistické společnosti a tak jsme se vídali na schůzích výboru této organizace. Vždy jsem se na to těšil. Tedy aby bylo jasno – ne na tu schůzi, ale po ní téměř pravidelně následovalo velmi příjemné popovídání o řadě zajímavých problémů. A znalost různých, na první pohled nevýznamných, ale ve skutečnosti velmi zajímavých zákoutí statistiky byla pro Jiřího typická.

S Jiřím jsou také nepochybně svázány příjemné chvíle při čtení jeho ne-tradičně pojatých článků v Bulletinu České statistické společnosti. Jedním z témat, které mne nejvíce oslovilo, bylo téma korigování mýtů o pravděpodobnosti jevů, které se na první pohled zdají téměř nemožné a jejichž výskyt někteří lidé pokládají za indicii, že vše není jen náhoda – viz tehdy velmi populární píseň skupiny Rangers *Balíček karet*. Touto cestou jsem se seznámil s problémem, kolik přátel je třeba pozvat na oslavu narozenin, aby se tam s pravděpodobností 90 % objevily dvě osoby narozené ve stejný den. Problém jsem pak mnohokrát využil při výuce a ještě dnes jej jako zajímavost prezentuji účastníkům Univerzity třetího věku. Můžete si tipnout nebo spočítat, kolik to je.

A teď mi dovolu se vrátit k přednášce *Technika statistických výpočtů*, která byla povinná (asi) v zimním semestru čtvrtého ročníku a já jsem ji navštěvoval na podzim roku 1968. U dnešních studentů patrně název vyvolá představu o tom jak naprogramovat v *R* ten či onen výpočet, aby to bylo spolehlivé a co nejrychlejší. Dovolím si ale připomenout, že sice už byly k dispozici sálové počítače, ale programování na nich nebylo úplně jednoduché a dokonce ani bezvýhradně spolehlivé. I překladače tehdy možná nejběžněji používaného jazyka Fortranu dělaly chyby – ostatně o tom může ještě dnes vyprávět velký znalec takových omylů v implementacích statistických procedur Karel Zvára. A tak jsme s vděkem naslouchali výkladu Jiřího jak uspořít čas

studentem a připravoval disertaci pod vedením Jiřího Anděla. Katedra matematické statistiky zrovna dostala nový počítač a její pracovníci chtěli ukázat, jak umí rychle zpracovávat rozsáhlé úlohy. Počítač však nechtěl ani pracovat, ani spolupracovat, a při výpočtu náhradní úlohy, kolik je $1 + 1$, počítač dokonce zcela zamrzl.

Uplynul nějaký čas a do Madridu odcestoval Jiří Anděl spolu s Ivo Markem, profesorem numerické matematiky. Španělé se chtěli pochlubit novým velkým počítačem, který byl umístěn uprostřed místnosti, a takto osamoceně se tvářil skutečně impozantně. Zvědavý Ivo Marek požádal hostitele, aby mu dovolili alespoň nahlédnout do vnitřku toho impozantního stroje. Po získání příslušného povolení rektorátu technik odkryl dvířka a všichni strnuli. Skříň byla úplně prázdná. Technik si poté rychle vzpomněl, že stroj dali do opravy. Imponující dojem z počítače byl ten tam.

8. MATFYZÁCKÁ SMĚS

8.1. Jak poznat matfyzáka

U vesnice Albeř nedaleko Nové Bystřice vybudovala Univerzita Karlova letní výcvikový tábor. Posluchači nastupujícího prvního ročníku zde prováděli, a stále provádějí, zápis. Večer pak obvykle s vedoucími navštívili některý z blízkých hostinců. Jedním z vyhlášených lokálů byl hostinec, kde obsluhoval pan Zajíc. Nacházel se v Landštejně a jeho jídelníček byl pověstný výtečnými rybami. Jednou se pan Zajíc velmi rozčilil, když ho náhodný turista zaskočil otázkou: *Pane Ryba, máte zajíce?*

Protože z tábora do Landštejna to bylo asi 7 km, jezdilo se obvykle autem. V polovině této cesty však bývala velmi často policejní kontrola. Auto řídil vždy někdo z vedoucích, a ten v rámci svého působení měl zpravidla titul doktor přírodních věd, čili RNDr. Jednou se účastníci večer vraceli do tábora a jejich vozidlo kontrola zastavila. Bylo slyšet, jak se jeden člen hlídky užasle dívá a svému kolegovi říká: *Člověče, stojím tu na křižovatce sotva čtvrt hodiny, a už jsem za tu dobu zastavil tři řidiče, kteří měli v řidičském průkazu zapsáno RNDr.*

Ne vždy však auta bez problémů jezdila. Jiří Anděl zažil na Albeři pernou chvíli, když mu v den odjezdu odmítlo jeho vozidlo nastartovat. Měl ho zaparkované po celou dobu od příjezdu na stejném místě ve svahu mezi stromy v blízkosti místního rybníka. Panu profesorovi bylo jasné, že z tohoto místa vůz asi neroztlačí, a kde v této pustině, obklopen jen matfyzáky, sežene pomoc? Protože venku mžilo (vlhké klima ostatně nebylo na Albeři žádnou výjimkou), uchýlil se do místní jídelny, která zde byla používána v případě

7.5. Profesor Hušek na hranici

Svou dovolenou Mirek Hušek, profesor topologie, trávil s rodinou v osadě Mariánská, kde měla MFF rekreační objekt. Mirek Hušek měl od svých studentských let zvyk, že se o prázdninách neholil. Mariánská leží blízko hranice s Německem, dříve s NDR. Huškovi toho chtěli využít, Německo navštívit a případně si koupit nějaké „nedostatkové zboží“. Problémem však byl hustý plnovous pana profesora. Mirek Hušek se rozhodl, že věc vyřeší následujícím způsobem. Do tašky si vezme žiletku a pro ni nějaké holítko. Když si nikdo nevšimne, že tento cestující nemá v pořádku doklady, bude všechno v pořádku. Když ho pohraničníci nebudou chtít pustit přes hranice, zajde si do umývárny, oholí se a zas bude všechno v pořádku. Když přišel na řadu, pohraničníci letmo prohlédli jeho doklady a pak mu řekli: *Je nám líto, ale Vy, pane profesore, do Německa jet nemůžete. Ale mohu, usmál se pan profesor a chystal se, že pohraničníkům ukáže trik s žiletkou. Opravdu nemůžete. Máte už dva roky prošlý pas!*¹²

7.6. Profesor Šícha ztratil řidičský průkaz

Profesor Šícha, významný fyzik z oblasti fyziky plazmatu, mi vyprávěl, jak ztratil řidičský průkaz. Proto se odebral na dopravní inspektorát, nahlásil ztrátu průkazu a dostal prozatímní potvrzení. Na vystavení nového průkazu měl čekat tři týdny.

Ale nečekal. Hned druhý den zjistil, že ztratil potvrzení o ohlášení ztráty. To už byl zřejmě větší prohřešek, takže to přišel projednat nějaký policejní důstojník. Zeptal se delikventa, jaké má zaměstnání. Ten mu řekl, že je profesorem na Matematicko-fyzikální fakultě. A tak mu nové potvrzení o ztrátě policista zasunul do malé kapsičky u saka, a Šícha musel policistovi slavnostně slíbit, že se toho potvrzení ani nedotkne. Je třeba konstatovat, že už Šícha žádný doklad neztratil.

7.7. Zvědavý a zvědavý profesor Marek

MFF spolupracovala s Facultad de Informatica z Madridu. Profesori obou fakult se navštěvovali a informovali o pokroku svých vědních disciplín. Do Prahy přijel na 14 dní profesor Manuel Garido Perez, který byl doktorským

¹² Jak poznamenala jedna z editorek, historka je to sice pěkná, ale... Cestovní pas byl platný, ale na hranicích nebylo možné se oholit. Jediná možnost byla se vrátit zpět do vnitrozemí a oholit se tam. Pan profesor se vrátil do vnitrozemí, a zbytek rodiny pokračoval ve výletu. Historka se udála asi v roce 1980, kdy se cestovalo do zahraničí jen výjimečně a kontrola dokladů před zahraniční cestou bývala velice pečlivá.

a námahu při rekurentním počítání empirických charakteristik náhodných veličin, průměru, rozptylu, momentů, kumulantů atd., neboť všechny výpočty se prováděly tužkou na papíře. A právě triky v rekurentních výpočtech kumulantů pro Edgeworthovy rozvoje distribuční funkce se mi velmi hodily o řadu let později, když jsme v ÚTIA (před příchodem PC) používali sice z dnešního pohledu velmi primitivní kalkulátory, pomalé a s velmi omezenou pamětí, ale sprážené s poměrně (i na dnešní poměry) pěknými plotry a umožňujícími si tak na folie nakreslit grafy pro presentace, např. na Robustu.

Jan Ámos Višek

Jiří Anděl a já (a mnozí další)

S panem profesorem Jiřím Andělem mne spojuje několik věcí, proto mé vzpomínky na něho zůstanou stále živé.

Začnu na Malostranském náměstí v Praze. Tam jsem Jiřího Anděla poprvé zaznamenala na Dnu otevřených dveří MFF UK počátkem osmdesátých let. Jako studentka dačického gymnázia, nesměle uvažující o přihlášce na MFF UK, jsem uchváceně sledovala jeho povídání o matematické statistice. Snad už tehdy ovlivnil volbu zaměření mého studia. O pár let později jsem sledovala jeho přednášky jako řádná posluchačka oboru *Pravděpodobnost a matematická statistika*. Jak vše uměl vysvětlit a motivovat nás ke studiu! Moc se mi líbily i jeho historické poznámky, díky kterým jsem se seznámila s pány R.A. Fisherem, otcem a synem Pearsonovými a dalšími osobnostmi vzdálenější i bližší historie statistiky. Zdálo se mi přirozené zvolit si téma diplomové práce u tak vynikajícího pedagoga, a tehdy mne uvedl do říše časových řad. Později, v první polovině devadesátých let, byl i pečlivým školitelem mé doktorské disertace na KPMS.

Společné zájmy jsme našli i v mimopracovní sféře, zejména ve světě hudby a hry na klavír. Za jednu z nejhezčích vánočních besídek na katedře považuji tu, kdy pan profesor Anděl přinesl klávesy, položil je na lavici v Praktiku a hrál koledy, které si většina z nás s chutí zazpívala. A možná to nejdůvěrnější, co máme společné, je datum narození 7. března. Je to datum slavné a historiky připomínané, vždyť toho dne se narodil Tomáš Garrigue Masaryk (1850), ale nejen on. Z oblasti sportu prvorepublikový tenisový šampión Karel Koželuh (1895), hráč a trenér fotbalové Sparty a reprezentace Jozef Chovanec (1960) či tenista Ivan Lendl (1960). Z umělců secesní sochař Quido Kocian (1874), hudební skladatel a textař Petr Skoumal (1938) či semaforová legenda Miloslav Šimek (1940). To, že datum narození neurčuje povahu člověka, dokazuje další (bohužel) rodák ze dne 7. března – chladnokrevný vrah Reinhard Heydrich (1904). Skončím ale optimističtěji tam, kde jsem

začala, na Malostranském náměstí. Dne 7. března 1908 odtud vyjela první linka městské autobusové dopravy na Pohořelec, čímž se datum zapsalo i do historie hlavního města.

Jitka Zichová

ZE VZPOMÍNEK PROFESORA JIŘÍHO ANDĚLA

Dovolte editorům tohoto výběru pár slov úvodem. Jiří Anděl připravoval své vzpomínky v Domově seniorů v Radimovicích, hned vedle známého zámku na Sychrově. Zde také po Velikonocích 2021 zemřel, aniž je stačil dokončit. Dostali jsme tak rozpracovanou knihu s několika dokončenými historkami spolu se souborem historek dosud nezařazených. Naším úkolem bylo připravit text k vydání. Text jsme až na nepatrné výjimky ponechali tak, jak byl, přestože víme, že lidská paměť může být nespolehlivá, což se samozřejmě týká i Jiřího. Na několika místech jsme nicméně reagovali na zřejmé překlepy a typografická nedopatření. Nezařazené historky jsme vložili tam, kam by je nejspíš vložil sám autor. Řazení kapitol je na zodpovědnosti editorů, kteří se snažili o vytvoření homogenních bloků, jež spojuje osoba, o níž se prvoplánově hovoří. Na některých místech jsme rovněž text rozšířili doplňujícími informacemi, viz poznámky pod čarou.

Na závěr připomeňme, že Jiří Anděl byl nejenom statistik, ale svou duší a přesvědčením *matfyzák*. Nejlépe o tom svědčí všechna jeho práce, kterou pro MFF během svého života odvedl, a to ať již jako učitel, vedoucí katedry či proděkan. Proto také v následujících odstavcích čtenář nalezne mnoho vzpomínek nejenom na jeho učitele a blízké kolegy z katedry, ale též na učitele a kolegy z jiných pracovišť, s nimiž byl celý život v bližším či vzdálenějším kontaktu. Jednotlivé vzpomínky se, podobně jako život, volně prolínají. Pevně věříme, že zaujmou i ty, kteří se s vystupujícími osobami nikdy nesetkali ani v „bájném vyprávění starších“.

J. Antoch, M. Hušková, Z. Prášková a K. Zvára

Historky vyprávíme o lidech, které jsme měli rádi. Čas rychle plyne a zapomínají se nejen historky, ale také jména učitelů a dalších lidí, kteří byli aktéry těchto příhod. Přitom je třeba řešit několik problémů.

Nejprve je třeba rozhodnout, s jakým titulem se mají psát účastníci historek. Nabízejí se dvě krajní řešení. Buďto se použije ten titul, který měl účastník v době, kdy se událost stala, nebo v době, kdy odcházel z fakulty. V tomto druhém případě bývá titul zpravidla vyšší. Jenže většinou už nevíme, kdy se příhoda přesně stala. Proto při psaní těchto poznámek používáme

tek dostatečně bohatý. Všechno bylo v pořádku. Ale večer, když se blížili k vyhlédnutému hostinci, zjistil, že tam na dveřích přibyl plakát s nápisem „Obsluha nahoře bez“. V rychlosti se tedy hosta zeptal, jestli mu to nevadí. Věděl totiž, že ve své zemi hrává v kostelích na varhany, a tak dotaz byl na místě. Host ho ujistil, že mu to vůbec nevadí. Při večeři se k tomuto problému ještě vrátila řeč a ukázalo se, že si host nápis „obsluha nahoře bez“ vykládal tak, že „nahore“ znamená „v prvním patře“ a „bez“ znamená „platba bez DPH“.

7.3. Volba děkana

Akademický senát MFF volil nového děkana fakulty pro další období. Děkana volili nejen zaměstnanci, ale i studenti. Byl jediný kandidát, profesor Ivan Netuka, významný specialista v oblasti potenciálu. Administrativně volbu zajišťovala sekretářka děkana paní Tereza Pávková. Volba dopadla tak, jak bylo očekáváno, zvolen byl jediný kandidát.

Mezi kolegy, kteří mu ke zvolení blahopřáli, byl i docent Langer. A ten se na budoucího děkana obrátil s otázkou, jaké nové jméno si pro svou funkci zvolí. Ivan Netuka byl na rozpacích, protože nevěděl, kam pan docent svou otázkou míří. Ten mu napověděl, že papežové mají také nová jména, jako třeba Pavel VI. apod. *A jestli tě nic nenapadá, mohl by ses jmenovat Terezin Pátý*¹¹.

7.4. Ostříhaný Petr Hájek

MFF vždy měla několik pracovníků, kteří měli příjmení Hájek. Jedním z nich byl profesor matematické logiky Petr Hájek, později ředitel Ústavu informatiky AV ČR. Absolvoval nejen MFF, ale také hru na varhany na Akademii múzických umění, a v jednom pražském kostele hrával ke mši.

Na nějaké schůzi si děkan Sedlák povšiml, že se Petr Hájek nechal nakrátko ostříhat. O přestávce se jej šel zeptat, proč tak náhle a tak radikálně změnil svůj účes. Petr Hájek mu to vysvětlil. Byl velmi spórádaný a systematický. Když ráno odcházel z domova, uložila mu manželka, aby se zastavil u holiče a nechal se ostříhat. Tak si tuto povinnost hned zapsal do diáře. Když šel ráno do práce, vzpomněl si na to a zašel k holiči. Ale zapomněl si to škrtnout v notesu, a tak když odcházel domů, zkontroloval diář a zjistil, že povinnost zastavit se u holiče ještě není splněna. Tak se u holiče nechal ostříhat, tedy již podruhé během jednoho dne.

¹¹Pátý děkan, kterému dělá Tereza sekretářku. Před tím již pracovala pro čtyři děkany a byla velmi zkušená. Jiří Anděl si vzpomíná, že pracovala i pro několik dalších děkanů, zvolených po Ivanu Netukovi.

6.6. Profesor Wiener jde na oběd

Jídelna na univerzitě byla od budovy, kde se konala výuka, oddělena trávníkem. Jednoho krásného dne šel tudy profesor Wiener na oběd. Proti němu šel jeho doktorand. Pozdravili se a doktorand profesora poprosil o krátkou konzultaci. Wiener souhlasil a konzultace probíhala přímo na místě. Jak už to tak bývá, rozhodně nebyla krátká. Když se asi po půl hodině loučili, pan profesor požádal svého doktoranda o informaci. *Prosím, buďte tak laskav a řekněte mi, z které strany jsem přišel*, zeptal se Wiener udiveného doktoranda. A když viděl jeho rozpaky, vysvětlil mu: *Podle toho zjistím, jestli jdu na oběd nebo už z oběda do své pracovny*.

7. KOLEGOVÉ Z MFF UK

7.1. Lázeňská fyzika profesora Sedláka

Děkan Bedřich Sedlák od mládí trpěl bolestmi kloubů. Proto na podzim jezdil na tři týdny do lázní Třeboň, aby načerpal sílu na další výkon své funkce.

Jak už to v lázních bývá, bylo mu vyhrazeno místo u stolu, kde měl sníst, obědvat a večeret. A protože pan děkan byl povahy družné a milovník třeboňského piva, brzy našel společníka, se kterým si mohl o těchto záležitostech fundovaně promluvit. Obzvlášť jedna věc mu vrtala hlavou. Pan děkan si postupně objednával jedno velké pivo za druhým, zatímco jeho společník si objednával vždy malé pivo. Přitom celkové množství piva, které vypil pan děkan, bylo stejné jako množství piva, které vypil jeho společník. Ale proč tedy on pije jen malá piva?

Pan děkan byl profesí fyzik a když zrovna neúřadoval, zabýval se fyzikou nízkých teplot. Snad právě proto hledal nejprve vysvětlení v tom, že jeho kolega asi chtěl mít své pivo stále chladné. Ale jako fyzik si chtěl pan děkan tuto hypotézu ověřit. Proto se svého kolegy rovnou zeptal, co ho vede k tomu, že si objednává jen samá malá piva. A dozvěděl se úplně jiný důvod. U nich doma mají skupinu pánů, kteří chodí společně na pivo. Jenže chodí do hostince, kde je obsluha nahoře bez. Pánové si objednávali malá piva proto, že pak číšnice chodí k jejich stolu častěji.

7.2. Nahoře bez

Jiří Anděl si v tomto kontextu vzpomněl na jednu událost související s obsluhou nahoře bez. Na fakultu přijel host ze Slovenska, kterého si vzal na starost. Pozval ho do hostince na večeri a pro jistotu se podíval, jestli je jídelní lís-

tituly, na které jsme zvyklí. Tak například titul profesora Nožičky v době uvedených historiek byl (pravděpodobně) docent, titul profesora Kořínka byl akademik. Po roce 1989 se však titul akademik přestal používat. V tomto textu proto používáme tituly osob tak, jak jsme si na jejich používání zvykli.

Součástí historiek v její mluvené verzi byla také její specifická výslovnost, pokud se tak učitel vyjadřoval. V matematice to byl zejména profesor Kořínek, jehož výslovnost byla nenapodobitelná.

1. JIŘÍ ANDĚL O SOBĚ

1.1. Hmotný bod

Do druhého ročníku MFF byla zařazena přednáška *Teoretická fyzika*. Vyučujícím byl profesor Brdička. To byl nejen vynikající fyzik, ale také vynikající pedagog. Přednášky byly dvouhodinové, jak je ostatně na MFF obvyklé. Po první vyučovací hodině udělal krátkou přestávku. Posluchačům sdělil, že si je vědom obtížnosti látky, a tak že vždy po první hodině udělá přestávku, aby se posluchači mohli zotavit. Po první hodině vyprávěl následující historiku.

„Za druhé světové války byly u nás vysoké školy zavřeny. Nekonal se ani přednášky. Učitelé se scházeli v soukromých bytech a formou seminářů se seznamovali s pokroky vědy. V jednom takovém bytě se měl konat jeden ze seminářů teoretické fyziky. Přišel přednášející, rozhlédl se a pak obecenstvu sdělil, že přednášet nemůže, protože nemá k dispozici tabuli. A tak nastal velký shon. Nejprve se zjišťovalo, odkud je možné si tabuli vypůjčit. Konečně transport tak velkého předmětu v době války nebyl vůbec jednoduchý. Nakonec bylo všechno zdárně provedeno, přednášející se otočil k tabuli. Řekl: *Mějme hmotný bod!* a udělal na tabuli puntík. K ničemu jinému už během tohoto semináře nikdo tabuli nepotřeboval.“

Já jsem si bohužel víc historek od pana profesora Brdičky ani nezapamatoval, ani nepoznamenal. Zato v rozhovoru s některými kolegy zjišťuji, že alespoň částečně oživují výklad několika historikami. Zajímavá je reakce studentů na tyto historiky. Nejčastěji to bývá věta: *Jen více takových historiek. Teorii si můžeme nastudovat z učebnice*. Objevila se ale také následující poznámka: *Prosím, historiky na přednášce neuvádějte vůbec. Já se tomu pak až do konce přednášky směji a vůbec se nemohu věnovat tomu, co říkáte*.

Mám však ještě jednu kontrolu, která ukazuje, že si historiku studenti rádi poslechnou. Asi v polovině přednášky se totiž začnou trousit na pár minut ven, zřejmě musí použít WC. Když se blíží ke dveřím, začnu vyprávět relevantní historiku. Studenti se rychle vracejí do lavic.

1.2. Vyřešený problém

Jedním z doktorandů, které vedl profesor Jaroslav Hájek, byl také jistý Jiří Anděl. Ten složil nejprve ústní kandidátské zkoušky (shodou okolností to bylo v pátek třináctého, zato však těsně před Vánocemi) a pak dva roky pracoval na své kandidátské práci. Když ji úspěšně obhájil, školitel jej upozornil, že si teď musí najít další témata vědeckého výzkumu sám. Jiří Anděl proto sledoval nové výsledky uveřejněné v časopise *The Annals of Mathematical Statistics* a zjišťoval souvislosti mezi problémy řešenými v literatuře a svým výzkumem. Zjistil, že některé výsledky již byly odvozeny a publikovány pro případ neparametrického korelačního koeficientu, ale nenašel výsledky pro obyčejný korelační koeficient. Takže to bude téma dalšího výzkumu. Pro jistotu požádal profesora Hájka o konzultaci, seznámil ho s problémem a zeptal se ho, jestli výsledky týkající se obyčejného korelačního koeficientu už byly někde odvozeny. Ten řekl, že se podívá do odborné literatury a o výsledku bude informovat. Ale čas plynul a pan profesor mlčel. Když ho Jiří Anděl po čase urgoval, řekl, že tento problém stále studuje a že už brzy sdělí výsledek. Asi po týdnu mu pak sdělil, že není důvod pracovat na této tématice, protože výsledky již byly odvozeny a jsou známy. Jiří Anděl se ho zeptal, kdo je odvodil. *Já*, řekl pan profesor a odešel.

1.3. Magický čtverec

Petr, syn profesora na MFF, navštěvoval třetí třídu základní školy. Matematika ve třetí třídě je většinou reprezentována procvičováním základních početních úkonů, a tak motivační příklady jsou učiteli i žáky velmi vítány. Když se jednou rodina setkala večer doma, otec dotazem zjistil, že v Petrově třídě paní učitelka probírala základní vlastnosti magických čtverců. Otec byl přesvědčen, že tato látka při vhodném podání vede k dobrému procvičení základních početních úkonů. Syn Petr řekl, že ve škole procvičovali magické čtverce nižších řádů. Za domácí úkol se žáci měli pokusit najít magický čtverec řádu 5×5 . Pan profesor si oddechl, že jde o lichý řád, protože v takovém případě lze problém řešit *metodou teras*², a tu znali nejen staří Řekové, ale i pan profesor. Pro kontrolu musel Petr sestavit magický čtverec typu 13×13 , což to dítě bralo jako docela zábavnou hru. Druhý den večer se zas rodina sešla a zvědavý otec se hned vyptával Petra, kolik jeho spolužáků nějaký magický čtverec typu 5×5 vůbec našlo. Petr řekl, že řešení měl pouze on. Paní učitelka ho vyzvala, aby řešení napsal na tabuli, třída provedla kontrolu a pak

²Podrobně je tato metoda popsána v knížce Čupr K. (1953): *Matematické zábavy a hry*. Nakladatelství ČSAV, Praha.

Kolmogorov školil postgraduální studenty. Měl na to speciální metodu. Konzultace svým aspirantům dával v sobotu. Vypravil se s nimi na nějakou horskou túru a velmi rychlým krokem je nechával za sebou. Měl to snadnější než oni, byl stíhlé postavy. Jeho aspiranti patřili k nejlepším matematikům své doby. Stačí připomenout jména jako Rényi či Gnedenko, z našich aspirantů pak Miloslav Jiřina, významný odborník v oblasti větvících se procesů, který pracoval v Matematickém ústavu ČSAV; později odešel do zahraničí.

Když vzpomínám na metody, které Kolmogorov při výuce aspirantů používal, jsem přesvědčen, že ve studentské anketě by dostal velmi špatné umístění a studenti by se dožadovali toho, aby přestal přednášet, když to vůbec neumí. Při jedné své návštěvě Prahy profesor Boris Vladimirovič Gnedenko charakterizoval jeho výuku takto: *Pokud někdo umí Pythagorovu větu a dá si ji ještě jednou vyložit od Kolmogorova, pak už jí rozumět nebude.*¹⁰

6.5. Profesor Wiener zabloudil

Profesor Wiener žil se svou rodinou v New Yorku. Jak bylo a je v těchto končinách zvykem, do školy i domů jezdil autem. Jednoho dne se ve škole poněkud zdržel a vzhledem k tomu, že okolí svého nového domu ještě dobře neznal, rozhodl se, že se někoho zeptá. Viděl, že si na chodníku hrají děti. Tak tam zastavil a jedné holčičky se zeptal, kde tam je jejich nová ulice. Holčička mu zdvořile řekla: *Je potřeba jet rovně, pak druhou ulicí vpravo, a pak už to, tatínku, určitě poznáš.*

¹⁰Jeden z editorů si na tomto místě nemůže odpustit osobní vzpomínku na ANK. Jako student o něm pravidelně slyšel, a později se snažil pochopit některé jeho výsledky. Při jedné z návštěv na MGU v Moskvě se s ním dokonce i osobně setkal a krátce popovídal. Až mnohem později, bohužel, opravdu ocenil, že v té době si nejvýznamnější sovětských pravděpodobnostníků a statistiků našli čas na setkávání se skupinkou českých a bulharských studentů a na přednášky pro ně. Další vzpomínka je nepřímá, a je spojena s doučováním kubánských studentů, kteří podle pravidel oné doby museli chodit do ruského gymnázia na Pankráci. Děti to byly chytré, ale pochopit výklad v ruštině pro ně bylo náročné. Výuka matematiky tehdy v celém SSSR začala probíhat podle nových učebnic, které připravila skupina špičkových matematiků a pedagogů pod vedením Kolmogorova, který jim, místo psaní dalších článků, věnoval řadu let svého života. Děti se tam učily matematiku, ne mechanické výpočty jako v řadě učebnic té doby. Bylo to asi příliš těžké pro ty, kteří matematiku nemilovali a tíhli spíše k humanitním vědám. Ti ale i v tehdejší SSSR měli jiné osnovy. Ale těm, kteří tíhli k technickým a přírodním vědám, tyto učebnice otevíraly nový svět. Nebylo to jen o napsání, ale především o jejich prosazení do života. A bez Kolmogorova a jeho vlivu by nevznikly...

kancelář mi ji vyplatila až během posledního dne konference. Zkuste ji však smysluplně utratit zrovna v Sovětském Svazu.

Alespoň jeden den jsem se dobře najedl, a sice při výletu do přírody, což bylo nejenom užitečné, ale i příjemné při účasti jak zde, tak i na jiných vědeckých a vědecko-gastronomických akcích. S doktorem Perezem jsme si vyměnili i zkušenosti s ubytováním. Já byl sám na trojlůžkovém pokoji a měl jsem pro sebe celé jedno patro studentské koleje, zatímco on byl ubytován se dvěma dalšími účastníky konference, a prý by si to se mnou rád vyměnil.

6.3. Albert Perez u odvodu

Vzpomínám si ještě na jednu příhodu spojenou s doktorem Perezem. Jeho kolegové mi vyprávěli, jak byl povolán vojenskými orgány k odvodní komisi. Podivil jsem se, že k tomu došlo zrovna v době, kdy mu bylo asi čtyřicet let. Ukázalo se, že byl stále považován za cizince. Proto požádal o československé státní občanství. Bylo mu vyhověno, ale o svá práva se hlásili i vojáci a povolali ho k odvodu. Dostavil se, rázně zaklepal a představil se slovy *Já jsem doktor Perez*. Přítomní důstojníci mu zdvořile nabídli židli a on se zapojil do všeobecné rozpravy. Asi po půl hodině se předseda komise podíval na hodinky a zabručel: *Tak kde ten chlap je?* Ukázalo se, že doktora Pereze pokládají za lékaře, který měl brance vyšetřit, a ne za odvedence nezvykle vysokého věku.

6.4. Andrej Nikolajevič Kolmogorov

Jako nejlepší matematici dvacátého století bývají uznáváni John von Neumann a Andrej Nikolajevič Kolmogorov. Pokud jde o Johna von Neumanna, jeho role ve vývoji počítačů je dobře známa. Zde uvedeme několik méně známých skutečností ze života Kolmogorova.

S Kolmogorovem jsem se poprvé setkal při jeho přednáškách o ortogonálních polynomech na kružnici. Psal na tabuli asi tak do čtverce 10 cm × 10 cm a když tento čtverec popsal, ihned ho smazal a nerušeně pokračoval ve výkladu. Při přednášení stál navíc blízko tabule a svým tělem zakrýval napsaný text.

Uplynulo několik dalších let a Kolmogorova jsem potkal na konferenci ve Vilniusu. Vystoupil tam v sekci časových řad a kritizoval předchozího řečníka. Jeho projev obsahoval schéma: *Vy teoretici to tak možná můžete udělat, ale co máme dělat my, praktici?*

Naposledy jsem Kolmogorova viděl na konferenci v Taškentu. Přednášel ve velkém sále a ten byl zcela zaplněn. O čem byl referát, to už dnes nevím.

se ho paní učitelka zeptala, jak se k tomu řešení dostal. Petr paní učitelce předvedl metodu teras a ona, zcela užaslá, se ho zeptala, odkud tuto metodu zná. *To je u nás doma dobře známo*, ležérně odpověděl Petr.

1.4. Kolik je bystrých hlav

Martin byl druhý syn výše zmíněného profesora. Studoval prvním rokem na čtyřletém gymnáziu. Doma se ho vždy otec vyptával, co probírali v matematice. Ve třídě bylo 35 studentů a studentek. Matematiku vyučoval pan profesor Votava. Byl už v důchodu, ale suploval za paní třídní profesorku. Se studenty dobře vycházel a byl typem profesora, kterého popsal spisovatel Žák. Jednou doma Martin referoval, že pan profesor Votava hlaholil ještě ve dveřích do třídy: *Milí studenti, dnes jsem pro vás připravil zvlášť zajímavý problém. Ale jistě ho vyřešíme. Vždyť je tady ve třídě 35 bystrých hlav...* Jenom? otázal se nahlas Martin. Otec mu vysvětlil, že si takto nemůže dělat legraci z pana profesora. Pan profesor by mu nejspíš dal poznámku do žákovské knížky nebo by odpověděl *Vás, studente, samozřejmě nepočítám*. Jak tedy pan profesor reagoval? *Viš, tati, v češtině nebo v dějepisu bych se rozhodně takhle neptal*, řekl Martin. *Ale když já vím, že vy matematici rozumíte legraci, tak jsem si to mohl dovolit. Pan profesor se tomu jenom zasmál a pokračoval ve výuce.*

Po nějaké době se otec Martina v metru sešel s děkanem fakulty a povídali si. Otec mu vyprávěl tuto historku a pan děkan Drbohlav řekl: *Ale to by tvůj syn měl studovat na MFF*. Otec odpověděl: *Však také studuje. Už je ve čtvrtém ročníku.*

1.5. Celník a teorie množin

Jednou cestoval Jiří Anděl na univerzitu ve Vídni. Měl tam strávit nějakou kratší dobu, a kromě vědecké práce a studia v tamější knihovně měl připravovat text nové přednášky o matematické statistice pro druhý ročník. Z Prahy do Vídně jel ve spacím vagonu. O půlnoci měl být v Břeclavi a ráno ve Vídni. Vlak jel skutečně podle jízdního řádu. Ve vagonu, kde měl místenku, už nikdo další necestoval. Pasová kontrola proběhla prakticky jen formálně. Pak přišel celník. S neobvykle velkým zájmem prostudoval Andělov pas, ujistil se, že profesor Anděl je opravdu matematik a zeptal se ho, co soudí o zavádění teorie množin do výuky matematiky v nižších třídách základních škol. To je téma, o kterém se dodnes diskutuje, a mínění matematiků jsou diametrálně odlišná. Jiří Anděl byl stejného názoru jako jeho učitel pan profesor Hájek, že totiž teorie množin do základních škol nepatří. Celník řekl, že má dvě děti,

kteří chodí do základní školy. Probírají teorii množin a je to úplná hrůza. On sám je předsedou SRPŠ a rodiče spolužáků jeho dětí si mu chodí stěžovat. A pak řekl, že před týdnem přes Břeclav do Vídně jela jedna dáma, a ta se mu chlubila, že je autorkou množinové reformy. *Ta se ale divila, co všechno se nesmí přes hranici převážet*, dodal pomstychtivě.

1.6. Policie v Bratislavě

Profesor Anděl byl jmenován členem komise pro obhajoby doktorských prací v Bratislavě. Byl mu tam zajištěn i nocleh, a to v hotelu Hilton.

Když přijel na autobusové nádraží, rozhlížel se, kdo by mu mohl podat informaci, kudy se k Hiltonu dostane. Byl u vchodu do policejní stanice, a tak nebylo divu, že tam brzy přijelo policejní auto. Vystoupili z něj čtyři policisté. Jiří Anděl se obrátil na nejmladšího z nich a zeptal se ho, jak se dostane do hotelu Hilton. Policista se rozhlížel a pak řekl: *Vidíte tamhle toho staršího policistu? Tak jděte k němu a zeptejte se ho.*

Anděl se vydal k tomu staršímu policistovi, zdvořile ho pozdravil a zeptal se ho: *Prosím vás, nevíte, kde je hotel Hilton? Víím*, odpověděl policista a mlčel. Tato logika Anděla zarazila, i když na ni byl ze školy zvyklý. Po chvíli mlčení policista pokračoval: *A vy byste to chtěl také vědět, že?* A podal mu přesnou a jasnou informaci.

1.7. Cesta do Madridu

Od roku 1980 do roku 1990 pracovníci MFF spolupracovali s kolegy z Universidad de Polytechnica v Madridu. Vzhledem k tehdejšímu předpisům byl výjezd do Španělska dost komplikovaný. Zdejší pracovník musel od Španělů dostat zvací dopis, se kterým se ministerstvo školství obrátilo na ministerstvo vnitra. Nakonec se naše úřady obrátily na španělské velvyslanectví s žádostí o španělské vízum.

Takovou procedurou prošel i Jiří Anděl. Španělské vízum si nechal vystavit co nejdříve, v Praze nastoupil do letadla a za tři hodiny byl na letišti v Madridu. Byly tam dvě fronty cestujících. Jedna byla určena pro cestující ze zemí EU a druhá pro ostatní cestující. Jiří Anděl podal policistovi svůj pas. Policista tento dokument začal podrobně studovat, a to nevěstilo nic dobrého. Konečně pas vrátil a pronesl nějakou španělskou větu, která (snad) zněla: *Esta visada non est valida*. Ukázalo se, že vízum je neplatné, protože bylo vystaveno 61. den před překročením španělské hranice, zatímco španělské předpisy dovolovaly jen do 60 dnů.

6. KOLEGOVÉ Z DOMOVA I CIZINY

6.1. Josef Novák

Několik slov k osobnosti profesora Josefa Nováka, prvního vedoucího katedry pravděpodobnosti a matematické statistiky⁹. Ten nejprve působil v Brně, ale později jej přesvědčil profesor Čech, aby přešel do Prahy. Byl jsem v kroužku studentů, kterému profesor Novák přednášel předmět *Teorie míry*. Měl jsem pocit, že z jeho úst byla cítit slabá vůně koňaku, což možná přispívalo k vysoké kvalitě a velmi dobré srozumitelnosti jeho přednášek.

Profesor Novák vychoval mnoho vynikajících matematiků, mezi nimiž byl též Jaroslav Hájek, na nějž zde často, a ve velké úctě, vzpomínám. Později se stal ředitelem Matematického ústavu ČSAV v Praze. Protože byl významnou osobností, MFF UK se rozhodla při jeho významném jubileu uspořádat na jeho počest v Karolinu vědecký seminář. Když nastal den semináře, ukázalo se, že všichni významní čeští matematici dostali pozvánku, jenom na profesora Nováka se zapomnělo. Protože zvaní účastníci semináře jsem měl na starosti já, bylo mi to velmi nepříjemné. Profesor Novák pochopil, že šlo o nedorozumění, přišel včas i se svými kolegy z MÚ a mou omluvu přijal s úsměvem.

6.2. Albert Perez

Je známo, že v letech 1948–1949 přijalo tehdejší Československo několik tisíc řeckých dětí, a později i dospělých, kteří po skončení občanské války v Řecku museli opustit svou vlast. Již méně je známo, že mezi těmito řeckými uprchlíky byl i mladý revolucionář a matematik Albert Perez.

Doktor Perez pracoval v Ústavu teorie informace a automatizace. Vedl několik doktorandů, účastnil se mezinárodních konferencí, úspěšně se zapojil do vědecké práce. S Albertem Perezem jsem se setkal na konferenci ve Vilniusu. Konferenci provázela řada drobných neúmyslných nedopatření. Já jsem měl osobní pozvání rektora vilniuské university profesora Kubiliuse. Pana rektora měl ve Vilniusu každý rád. Mladý asistent už na mě čekal u příjezdu vlaku, byl jsem VIP. Však jsem to taky potřeboval. Naše ministerstvo školství mě totiž vybavilo závratnou částkou 7, slovy sedm, rublů. V kanceláři konference jsem tedy očekával podporu. Spočítal jsem si totiž, že mi mé finance vystačí na sedm dní a nocí, pokud nebudu hýřit a pokud mi bude stačit jako strava jedna salátová okurka a jeden suchý rohlík denně. Od pana rektora jsem skutečně dostal přidělenou štědrnou částku na krytí mých pobytových útrat, ale

⁹Jedna ze dvou zakládajících matematických kateder MFF UK vzniklé 1. září 1952 vyčleněním z Přírodovědecké fakulty.

5.9. Jan Hurt má jméno

Současní studenti se mnohdy neumějí zdvořile chovat. Při setkání s učitelem nevědí, že by měli pozdravit, před zahájením jednání by se měli představit apod.

Jeden takový student šel k docentu Hurtovi. Vešel do jeho pracovny a mlčel. Doc. Hurt také mlčel. Když už mlčení trvalo dlouho, pan docent řekl: *Mé jméno je Hurt. Vy máte prosím také nějaké jméno?*

5.10. Jan Hurt má krátké jméno

Jednoho dne vedení fakulty rozhodlo, že nechá vymalovat budovy Ke Karlovu 3 a 5. Proto se všichni pracovníci fakulty museli sestěhovat do budovy v Karlíně. V pracovně Jiřího Anděla tak přibyli kolegové Hurt a Prášková.

Jednou dopoledne paní Andělová potřebovala něco zatelefonovat manželovi. Ten ale nebyl ve své pracovně a jeho telefon bral Jan Hurt. Ten se do telefonu vždy představil jen svým krátkým příjmením. Když Jiří Anděl přišel večer domů, ptala se ho jeho paní, co to teď mají na telefonu za nerudného člověka. Řekla, že sotva zvedl sluchátko, tak jen zaklel.

5.11. Studenti a profesori

Bývalo zvykem, že studenti posledního ročníku po úspěšně vykonané státní zkoušce jako čerství absolventi na rozloučenou zorganizovali setkání s profesory v nějaké pražské hospůdce. Nálada byla veselá, studenti i učitelé vyprávěli historky a komentáře. Někdy bylo zapotřebí vyžehlit si drobná nedorozumění.

Tak třeba autor si vzpomíná na následující nedopatření. Jeho studijní skupina připravila rozloučení s učiteli ve vinárně *U zlaté hrušky* na Novém Světě. Na toto setkání byli pozváni všichni učitelé působící na katedře v čele s vedoucím katedry profesorem Janko. Učitelé si takového pozvání velmi vážili, což dali najevo mimo jiné i tím, že při odchodu přispěli takovou částkou, která pokryla nejen jejich útratu. Jenže když zástupce studijního kroužku zval pana profesora, uvedl mu čas o hodinu dřív. A tak pan profesor se svou manželkou tam strávili delší čas, než bylo zamýšleno. O velkorysosti pana profesora svědčí i to, že naši omluvu přijal s úsměvem.

Vznikla otázka, jak tuto situaci řešit. Čas utíkal, zavazadla byla kdesi v útrokách letiště, přátelé z Madridu, kteří na Jiřího Anděla čekali, si budou myslet, že jejich host vůbec nepřiletěl. Nakonec rukama nohama španělský policista vysvětlil, že v prvním patře dlouhé letištní budovy je místnost, kde se takové případy řeší. Letištní budova byla opravdu dlouhá, na konci byly schody dolů a u nich skupina španělských policistů a celníků. Jiří Anděl s otevřeným pasem v ruce k nim přistoupil a chtěl se zeptat, kde vlastně je ta místnost, kde se může jeho problém vyřešit. Ale jeden z policistů mu rázně pas vytrhl z ruky, orazítkoval a vrátil.

Čtrnáct dní pobytu pak věnovali španělští doktorandi problému, jak legalizovat jeho pobyt v Madridu. Nakonec, několik hodin před odletem do Prahy, se ona kancelář v prvním patře letiště přece jen našla a aspirantka šla vyjednávat. Ale nebyla v té kanceláři dlouho. *Co vám tam řekli?* vyzvídal Anděl. *Že máte odletět, protože takové hosty bez víza nemají rádi.*

1.8. Mincemi se v Římě neplatí

Jednou byl Jiří Anděl na přednáškovém pobytu v Madridu. Španělsko se právě chystalo vstoupit do Evropské unie. K tomu bylo nutné, aby jeho měna splňovala určitá fiskální pravidla. Proto si Španělé vymysleli malý trik. Začali vydávat stopesetové mince místo stopesetových bankovek, protože mince se do vydaných peněz nepočítaly. Patrně to bylo v památném roce 1989. Jiří Anděl věděl, že zanedlouho má jet přednášet do Itálie. Jak známo, nebylo dovoleno brát si s sebou bankovky v zahraniční měně, což cestu komplikovalo. Mince se však do převážené částky nezapočítávaly. A na tom založil svůj malý trik. Před návratem z Madridu do Prahy si převedl přiměřenou částku peset na stopesetové mince a byl spokojen, jak přelstil československé úřady.

V září 1989 za jednoho krásného odpoledne pak Jiří Anděl přiletěl na letiště v Římě. Jedna z místností tam byla označena jako směnárna. Jiří Anděl do ní vstoupil a úředníkovi sdělil, že si přeje vyměnit pesety za liry. Úředník byl ochotný tak učinit, ale jen do té doby, než před ním prof. Anděl vysypal sáček plný španělského kovu. Tam ochota končila a úředník sdělil, že mince neberou. Přesvědčování nepomáhalo, úředník měl své předpisy. Jiří Anděl si vzpomněl, že na letišti viděl ještě jednu směnárnu. Odebral se do ní, ale jednání s úředníky probíhalo úplně stejně. Letiště je od Říma hodně vzdáleno, Jiří Anděl jiné peníze než pesety neměl, potřeboval místní měnu zejména na dopravu, a tak jejich rozhovor v anglickém jazyce nabýval na intenzitě. To uslyšel i šéf směnární, a ze své kanceláře vyšel ven zjistit, co se děje. Když ho informovali, že ten pán chce měnit pesety za liry, snažil se cestujícímu vysvětlit, že to nejde. Zeptal se, o jakou částku se jedná. Když se dozvěděl,

že o pouhých 5 000,– lir, upřímně se zasmál nad takovou směšnou částkou, ze své peněženky vytáhl požadovanou částku a dával ji Jiřímu Andělovi darem. To však nebylo důstojné profesora Karlovy univerzity. Ten trval na tom, že nežebrá a že si tu částku chce vyměnit. Tak se ho šéf kanceláře zeptal, co asi se španělskou mincí bude dělat v Římě. Proto mu Jiří Anděl vysvětlil, že třeba se svou rodinou bude moci jet do Španělska na dovolenou, a ta mince se mu bude hodit. Zasmáli se, vyměnili si své mince a každý z nich spěchal za svými povinnostmi.

Bylo to s podivem, ale autobus letiště – Řím ještě neodjel. Vypadalo to, jako když čeká na pasažéra z Prahy. Cesta z letiště tedy proběhla úspěšně, jenže prvním místem přednáškového pobytu v Itálii nebyl samotný Řím, ale Neapol.

Bylo sice pravda, že autobus zajížděl až k vlakovému nádraží, ale když navazující vlak ujede a pasažér nemá peníze, mohou vzniknout i jiné problémy. Po určité době se o svá práva přihlásí biologické problémy a je třeba vyprázdnit měchyř. K tomuto účelu slouží místnost označená dvěma nulami (což v tomto případě není výzva k malé rošádě). Tady stačí sáhnout do kapsy, vytáhnout malou minci a svěřit ji starší paní, která hlídá, aby si snad někdo neulevil zadarmo. Na nádraží v Římě však byla tato paní velmi ostražitá, rozhovor v cizí řeči odmítala a říkala něco ve smyslu: *bez peněz na WC nelez*. Vlak jel až za tři hodiny, které se velmi vlekly. Konečně vlak dorazil a v něm se za použití toalety platit nemuselo; zato však nebylo komu svěřit zavazadla.

1.9. Neapol vidět a (ne)zemřít

Když Jiří Anděl dorazil do Neapole, čekal na něj pomačkaný fiátek a dva doktorandi. Fiátek se rychle rozjel do jednosměrné ulice, ale z opačné strany. Užaslému pohledu Jiřího Anděla na dopravní značku se oba Italové hlasitě zasmáli. Že by tu snad někdo chtěl jezdit v jednosměrce jen v přikázaném směru jízdy, napadlo jej? Později se svých hostitelů ptal, proč se v Itálii zcela ignorují dopravní předpisy a dopravní značky. Odpověď byla udivující. Nikdo přece nebude jezdit klidně na zelenou, když jiní řidiči vjíždějí do křižovatky, jak je napadne³.

³Jeden z editorů zažil v Neapoli řadu podobných příhod. Jednou jej hostitel vzal na poslední chvíli do přístavu. Díky totální zácpě se hostitel pustil na plný plyn jednosměrkou v protisměru. Na opatrný dotaz, zda se to smí, přišla odpověď, že to chce jen trochu imaginace. Když však protijedoucí auta začala stále hlasitěji používat klakson a řidičova manželka hlasitě křičet, že nás všechny zabije a zapomíná na své dvě nezletilé děti, otevřel okno, začal ještě více troubit a na protijedoucí křičet: *Stupidi Napoletani, come diavolo guidate vostre macchine!?* Na loď jsme naskočili v posledním okamžiku, těsně než zvedla kotvy.

1958, během nichž byla uvnitř kopce uměle vyhloubena jeskyně, ve které je umístěna katolická bazilika. Práce zde vykonávali váleční zajatci. Každý den odpracovaný při hloubení jeskyně se počítal jako dva dny strávené ve vězení. Práce to však byla nebezpečná a mnoho vězňů při ní zahynulo. Připomeňme, že na úpatí hory dal kdysi král Filip II. postavit mohutný palác a klášter. Jde o slavný královský palác a klášter El Escorial postavený v 16. století.

Skupina, jejíž členem byl i docent Jan Hurt, přední odborník v oblasti symbolické matematiky a finanční a pojistné matematiky, chtěla nejprve navštívit kostel a pak aspoň zběžně klášter. Podle Hurtova názoru bylo nutné takto významné místo při návštěvě i vyfotografovat, samozřejmě včetně působivého interiéru. Neodradily jej ani špatné světelné podmínky, neboť znal mnohé finty při fotografování. Zde se rozhodl, že s prodlouženým časem použije samospoušť. Přístroj se snažil umístit do ideálního středu pod nejvyšší bod kupole, což si za neustálého těkavého rozhlížení v polygonálním prostoru ověřoval, aby odhadl přesný průsečík. Ostatní kolegové ho od stěny pozorovali. Sledovali, jak uprostřed historické stavby pokládá fotoaparát na podlahu. Natahuje samospoušť. A pak také to, jak se urychleně zvedá a kvapně odchází od přístroje, aby nezůstal v záběru. Jeho činnost však nezůstala nepovšimnuta ani ostatními přítomnými. Mezi návštěvníky vyvolala doslova paniku. S nesrozumitelným halasem se vrhali k nejbližším chrámovým dveřím a snažili se dostat ven. Prostor se během chvilíčky vyprázdnil, až na několik Čechů u stěny. Všichni Španělé zmizeli. Hurtovo podezřelé počínání bylo totiž pokládáno za iniciaci bomby. Až po chvíli se venku vysvětlilo, že Jan Hurt není terorista a lidé se mohou bez obav vrátit dovnitř.

5.8. Past na zloděje

Do kanceláře katedry přišel profesor M. Oznámil, že mu dopsala propisovací tužka a že zdvořile žádá paní sekretářku, aby mu dala náhradní náplň. Sekretářka věděla, že pohodlnější a rychlejší by byla výměna celé propisovačky za novou, ale to by pan profesor neschválil. Byl známý svou tvrdohlavostí. Proto raději otevřela skříň a panu profesorovi vyhledala novou náplň. Ten rozšrouboval vypsanou propisku a zjistil, že kolem staré náplně je vložen papírek s textem: „Ukradeno Hurtovi“.

Pracovna Václava Dupače však byla umístěna v řadě s několika dalšími a společně je navzájem oddělovaly pouze slabé příčky. Hlasitá zvolání tedy kolegové v ostatních pracovnách nemohli přeslechnout. Jednoho dne se Jan Hurt, Josef Machek a Josef Štěpán nacházeli v sousední místnosti, právě když probíhal telefonický rozhovor Václava Dupače ohledně výkazu s nějakým úředníkem. Spiklenecky se tedy domluvili a čekali na okamžik, kdy hovor skončí. V ten okamžik co nejhlasitěji unisono vykřikli: *Ten kretéén*. Věděli, že takto hlasité zvolání musí být ve vedlejší místnosti dobře slyšet, a čekali, jak bude Václav Dupač reagovat. Za malou chvíli se ozvalo zaklepání na dveře a vedoucí katedry vstoupil k nim do místnosti. Pak se jich zdvořile zeptal: *Volali jste mne, pánové?*

5.6. Divný člověk

V osmdesátých letech pracovníci MFF spolupracovali s kolegy v Madridu. Uskutečnilo se i několik výměnných vědecko-pedagogických pobytů za sebou, a to jeden v Madridu a druhý na univerzitě v Coimbre v Portugalsku.

Jeden takový pobyt realizoval Josef Štěpán, profesor pravděpodobnosti, dlouholetý vedoucí katedry pravděpodobnosti a matematické statistiky a proděkan MFF UK. Letecky se dopravil do Coimby, zde pronesl několik přednášek, jako proděkan se zúčastnil společných jednání, a pak v sobotu nastoupil do vlaku směr Madrid a Praha. Ale nešlo to. Měl jen jedno vstupní vízum do Španělska, ale to si vyčerpal, když cestoval do Portugalska. Byla sobota, nikde proto žádní úředníci. A tak mu nezbylo než počkat do pondělí a teprve pak vyřešit problém.

Na podzim letěl do Madridu přednášet Jiří Anděl. Při společném obědě španělským kolegům řekl, že kolega Štěpán měl potíže při odjezdu. Dál ho nenechali vůbec mluvit a jejich vedoucí katedry řekl: *My jsme hned poznali, že je profesor Štěpán takový divný*. To zas bylo divné Jiřímu Andělovi, ale hned se mu dostalo vysvětlení: *Vy všichni, když sem přijedete, tak stále fotografujete. A profesor Štěpán si nevzal ani fotoaparát*.

5.7. Nebezpečný Jan Hurt

Při jednom z pracovních pobytů ve Španělsku se malá skupina kolegů z MFF rozhodla navštívit významné údolí *Valles de los Caidos*, které se nachází asi 100 km od Madridu. V místě je malý kopec, na jehož vrcholku se nachází velký kříž. Ramena kříže jsou tak široká, že se na nich vyhnou dva proti sobě jedoucí motocykly. Krajina se nazývá *Údolí padlých* tak jako pomník těm, kteří padli v občanské válce. Stavba byla prováděna v letech 1940 až

1.10. Případ Králík

Jiří Anděl cestoval tramvají na Ministerstvo školství. Na jedné zastávce přistoupil do vozu doktor Králík, který dříve studoval na MFF UK. Bývalý student se s panem profesorem srdečně pozdravil a během rozhovoru mimo jiné zmínil, že učebnice pana profesora jsou velmi pěkné. Na to autor potěšeně odpověděl, že jej to těší a zdvořile se dotázal, proč si to myslí. Odpověď kolegy Králíka byla překvapivá. Sdělil, že mu všechny učebnice, jejichž autorem byl pan profesor, ukradli. A jak je známo, kradou se pouze pěkné věci.

1.11. Profesor Anděl chátará

Jiří Anděl si zašel na zdravotní středisko pro potvrzení na řidičský průkaz. Paní doktorka váhala s udělením razítka. Jiří Anděl se ji snažil přesvědčit, a jako jeden z argumentů uváděl, že píše troje skripta. Paní doktorka mu však sdělila: *Ale pane profesore, když vy chátaráte*.

A jak to dopadlo? Jiří Anděl dostal potvrzení jen na jeden rok a pak už si pro nové potvrzení nepřišel.

2. JAROSLAV HÁJEK

2.1. Nový vedoucí katedry

V roce 1962 přešel z Matematického ústavu ČSAV na MFF UK profesor Jaroslav Hájek jako vedoucí katedry matematické statistiky. Dosavadní vedoucí této katedry, profesor Janko, odcházel současně do důchodu. Toho využil dlouholetý tajemník katedry Josef Machek a požádal o zproštění z funkce. Profesor Janko proto jako jedno ze svých posledních rozhodnutí jmenoval novým tajemníkem Jiřího Anděla.

První schůze katedry se konala v září 1962. Zápis z ní pořizoval Jiří Anděl jako nový tajemník. Byly probírány standardní body, zejména organizace výuky. Poklidná atmosféra schůze se však změnila, když začal být projednáván poslední bod – různé. Vedoucí katedry nejprve sdělil, že katedru seznámí s důležitým rozhodnutím. A že to rozhodnutí opravdu pokládá za důležité, bylo zřejmé z toho, že začal mluvit velmi hlasitě. Sdělil, že bývá zvykem, aby si tajemníka vybral vedoucí. A tady se ho nikdo neptal a jako tajemník mu byl jmenován Jiří Anděl. A to si nedá líbit.

Jiří Anděl viděl, že mu nastaly velmi nepříjemné chvíle. Předně věděl, že se Jaroslav Hájek stal jeho vedoucím ve vědecké přípravě. A při vyřizování služební agendy bylo zapotřebí, aby vedoucí a tajemník byli naladěni „na stejnou vlnu“.

Mezitím profesor Hájek pokračoval. Sdělil, že rozhodnutí předchozího vedení neuznává, a že to je vůči němu hrubá nezdvořilost. A proto katedře oznamuje vlastní rozhodnutí, že jmenuje nového tajemníka, a tím bude Jiří Anděl. Udiveným členům katedry pak vysvětlil, že on v tom vidí podstatný rozdíl, protože teď je tajemník jmenován podle návrhu vedoucího katedry.

2.2. Jaroslav Hájek úřaduje

Jaroslav Hájek vždy od 8:30 do 11:30 vědecky pracoval. Úřední záležitosti jako vedoucí katedry vyřizoval od 11:30. Zdůvodňoval to tím, že před obědem má každý už hlad, a tak úřadování nezabere tolik času. První byl na řadě vždy tajemník katedry Jiří Anděl. Případní další učitelé čekali ve frontě na chodbě. Jednou se profesor Hájek zamyslel nad odpovědí na nějaký dopis. Mezitím ke dveřím jeho pracovny přišla kolegyně Vízková (Prášková) a zaklepala. Jaroslav Hájek přerušil přemýšlení nad dopisem a začal uvažovat, kde je a co má říci. Nakonec to vyřešil tak, že hlasitě zvolal: *Hájek!* To zní skoro jako slovo *Dále!*, a tak si to také kolegyně vyložila a vstoupila do Hájkovy pracovny.

Teprve teď si Hájek uvědomil nesmyslnost svého zvolání a začal se upřímně smát. Jiří Anděl se smál také, zatímco Zuzanka začala rudnout a nenápadně se na sebe dívat, protože si myslela, že má na toaletě nějaký defekt, kterému se pánové smějí.

2.3. Jaroslav Hájek v cizí pracovně

Profesor Hájek byl velice pracovitý a na katedru docházel každý den, i když třeba bylo velmi špatné počasí. Jenže tehdy se většina místností vytápěla uhlím. Jednoho dne přišel do školy a zjistil, že v jeho pracovně je velká zima. Stejně to bylo i v dalších místnostech. Výjimkou byla pracovna, ve které seděly kolegyně Fořtová (Hušková) a Žáčková (Dupačová). Jejich místnost se vytápěla uhlím⁴ a Marie Fořtová již od časného rána pilně přikládala, zkrátka bylo tam docela útulno. Protože Jitka Žáčková nebyla momentálně přítomná, byla její židle volná a Jaroslav Hájek si na to místo sedl. Za chvíli již byl hluboce zabrán do své práce. Ale na stole Jitky Žáčkové za chvíli začal zvonit telefon. Byla to její maminka, která nutně potřebovala vědět něco důležitého, třeba jestli si dcera nezapomněla vzít svačinu. Jaroslav Hájek si nejprve ujasnil, že někdo určitě volá jemu. To vyplývá ze skutečnosti, že tomu vždycky tak bylo. Na druhé straně se musí zohlednit fakt, že ta židle, na které

⁴Pracovny sice byly vybaveny ústředním topením, ale topilo se jen ve velké zimě. V několika pracovnách nicméně zůstala ještě kamna...

5.3. Docent Seitz má dietu

Docent Seitz byl vynikající matematik, který na katedře matematické statistiky působil od jejího založení. Mezi posluchači se říkalo, že na MFF nejlépe umí integrovat dva lidi, a to profesor Jarník a docent Seitz.

Pan docent vedl skromný život. Často si ale stěžoval na různé zdravotní problémy. Kvůli nim měl např. velice striktní až kuriózní požadavky na rozvrh. Často ho také bylo vidět s kastrůlky, jak odchází na oběd do dietní jídelny. Potkávali jsme ho na katedře u vaříče, kde si ohříval ve skleničce tvaroh nebo žervé, dodržoval zvláštní dietu. Měli jsme pana docenta rádi a respektovali jsme ho. Někdy jsme si však říkali, že aby mohl takovou dietu přežívat, musí mít železně zdraví⁸.

5.4. Stejně vědecké metody

Bylo přímo legendou, že pan docent Seitz píše jen na rozlepené pytlíky od mouky, přestože katedra měla pro výpočty papíru dost. Pan docent Seitz to ale považoval za plýtvání. Jeho metody byly zřejmě velice účinné, protože na rozlepených pytlících od mouky odvodil mnoho užitečných vzorců. Jenže se stávalo, že pan docent přinesl jen část papíru a výpočty dokončil, až když spotřeboval mouku. Tak ale občas došlo k tomu, že se jednotlivé kusy papíru mezitím ztratily nebo zničily, čímž mohlo dojít k nenapravitelným ztrátám.

Čas běžel dál a Jiří Anděl vydal knihu *Mathematics of Chance* v nakladatelství Wiley a v nakladatelství Matfyzpress. V knize byl mimo jiné řešen problém tří věží. Tento problém zaujal profesora Stirzaker z Oxfordu, který autorovi poslal další náměty. *Jeho dopis byl napsán na pytlících od mouky.* Škoda, že se toho pan docent Seitz nedožil, zemřel 12. října 1979 ve věku 68 let.

5.5. Václav Dupač vždy zdvořilý

Václav Dupač, profesor pravděpodobnosti, se jako vedoucí katedry snažil o pořádek v administrativě. Důležité bylo formálně nic nesplést, aby byli úředníci děkanátu a rektorátu spokojeni. Také s těmito úředníky musel absolvovat při své funkci vedoucího katedry mnoho telefonických rozhovorů, o kterých byl přesvědčen, že jsou zbytečné a že ho pouze zdržují od užitečnější vědecké práce. Do telefonu byl však vždy zdvořilý. Po skončení takového rozhovoru s nějakým úředníkem se však odreagoval hlasitým zvoláním: *ten kretén* nebo *ta kráva*. Vždy v závislosti na tom, zda volající byl muž či žena.

⁸Editorsky upraveno.

Kolega Machek nás upozornil, že tomu tak nebývalo vždy, a že pan profesor byl v mládí velice přísný, zkrátka pes na studenty. A doložil to následující historkou.

Katedra statistiky organizovala v Praze nějakou konferenci a bylo nutné založit u spořitelny účet. Do spořitelny se tedy odebral pan profesor Janko, který měl podpisové právo. Spolu s ním také Josef Machek, který jako pravá ruka svého šéfa zařizoval technickou stránku věci. Josef Machek a pan profesor Janko projednali s úřednicí u okénka svou záležitost, aniž by se ta dáma na ně pořádně podívala. Zřejmě jejich záležitost byla zcela standardní. Teprve až na konci zvedla hlavu, aby ukázala místo na formuláři, kde se měl pan profesor Janko podepsat. Místo dalších slov však jen vykulila oči a omdlela. Byla totiž dříve jeho studentkou a právě v ten okamžik osobu pana profesora poznala.

5.2. Výuka docenta Seitze

Docent Seitz přednášel elementární pravděpodobnost pro druhý ročník, teorii matic a funkcionální analýzu pro druhý a třetí ročník. Z posluchárny, ve které přednášel, měl dobrý výhled na věžní hodiny dětské kliniky, která byla umístěna přes ulici Ke Karlovu. Jednou docent Seitz vyučoval teorii matic. Byla to jednosemestrální přednáška spojená se cvičením. Přednáška a cvičení měly rozsah 2 hodiny týdně, jejich výuka na sebe navazovala. Pan docent chodil často nahlížet do okna, kdy už věžní hodiny ukáží konec, ale přednášky neubývalo. My studenti jsme dobře viděli, že věžní hodiny stojí, ale pana docenta jsme neupozorňovali. Konečně večer ve 20 hodin pan docent přednášku ukončil. V menze jsme už sice nedostali večeri, ale stálo to za to.

Pan docent se jmenoval Jiří. K svátku jsme mu koupili budík, aby věděl, kdy má končit⁷. Pan docent za budík srdečně poděkoval, ale na fakultu ho stejně nenosil. Asi se na něj díval doma.

Docent Seitz byl vynikající přednášející. Jednou byl dotazován, jestli se na přednášení ještě připravuje, když má pořád stejnou výuku. Pan docent odpověděl, že stále se na jednu hodinu přednášky musí připravovat dvě hodiny. Bylo to víc než u profesora Jarníka. Ten na jednu hodinu výuky potřeboval jednu hodinu přípravy.

⁷Nyní je již situace jiná. Vedení fakulty zakoupilo do každé posluchárny nástěnné hodiny řízené rádiem.

teď sedí, patří Jitce Žáčkové. Proto do telefonu řekl svým hlubokým hlasem: *Haló, tady Žáčková!* Její maminka tím prý byla velice překvapená.

2.4. Hlasování

Jaroslav Hájek představil na setkání nového člena katedry, docenta Vladimíra Strnada. Pan docent působil ve Státním úřadu statistickém. Vzhledem k tzv. normalizaci musel přejít na jiné místo. Na KPMS přecházel i s dotovaným státním plánem, který se týkal výběrových šetření. Vedoucí katedry chtěl znát názory ostatních členů katedry, a proto záležitost předložil jako návrh k hlasování. Kolega Strnad nadšeně doporučoval vedoucímu katedry i ostatním přítomným návrh přijmout. Členové katedry tedy byli jednoznačně pro přijetí návrhu, jenom Jiří Anděl souhlasil poněkud rozpačitě. Uvědomoval si, že bude také nutno připravit velký rozsah výuky. Proto, i když pro návrh hlasoval, učinil tak bez nadšení. Vedoucí katedry výsledky hlasování shrnul tak, že všichni byli pro, jen Anděl proti. Anděl se ozval, že také hlasoval pro. Ale Hájek ho usadil: *Ty kýváš hlavou, jako když s ní kroutíš.*

2.5. Kolik řečí umíš...

Profesor Hájek se učil cizí řeči s určitými potížemi. Je pravda, že se mnoho let učil ve škole ruštinu a během svých pobytů v USA se naučil anglicky. Říkal, že se sám pasivně naučil také základním francouzským frázím, protože v některých vědních oborech byl jediným expertem široko daleko. Nicméně, když k němu přišel jako host nějaký zahraniční specialista, první Hájkova otázka byla, jakou řeči si přeje při tomto setkání mluvit. Na odpovědi hosta přítom vůbec nezáleželo. Další větou totiž Hájek stejně přešel do angličtiny.

2.6. Pomalá odpověď

Profesor Hájek strávil tři roky na univerzitách v USA. Zvyklosti, které se mu jevily jako užitečné, přenášel na univerzitu v Praze. Jedním takovým zvykem v USA bylo občasné večerní setkání členů katedry v bytě některého z nich. Vzhledem k tomu, že byty pražských kolegů byly malé, pozval jednou Hájek členy katedry k sobě domů. Tam již jeho paní měla připraveno malé občerstvení. Brzy se rozproudila živá debata, která se týkala převážně odborných otázek, a pak také pravidel anglické gramatiky. Někdo se na takový problém zeptal Jaroslava (on doktorandům tykal a přál si, aby i oni tykali jemu). Usoudili jsme, že mu je patrně takové téma nepříjemné, a tak jsme se k tomu nevraceli. Asi po hodině bez jakékoli souvislosti náhle Jaroslav řekl své mínění k dříve posuzovanému tématu. Paní Hájková se smála, že Jaroslav

na otázku položenou večer obvykle odpovídá až ráno a dala několik příkladů. Ukázalo se, že vtipy o roztržitých profesorech jsou asi postavené na reálných základech.

2.7. Prozor

Jaroslav Hájek školil současně pět aspirantů. Scházel se s nimi jednou za týden ve středu odpoledne. Jednotliví členové tohoto kroužku prezentovali svá řešení úloh zadaných minule. Tyto úlohy byly velmi obtížné a tak jejich řešení vyžadovalo týden usilovné práce. Někteří doktorandi prezentaci nazývali „psychodrama“.

Kromě toho profesor Hájek měl rád analýzu reálných dat, kterou pro své klienty prováděl většinou bezplatně. Jeden takový vděčný zákazník přinesl darem malou lahvičku tekutiny s nápisem *Prozor*. Brýle potřené Prozorem se v zimě při příchodu do vytápěné místnosti nezapotily, což byla v zimním období velká výhoda. Hájek každému nabídl, aby si své brýle potřel Prozorem. To učinili všichni kromě kolegy Nosála, který měl obavu, že potření skel brýlí neznámou tekutinou by je mohlo poškodit.

Další týden v úterý tajemník katedry navštívil Jaroslava Hájka a vyřídil s ním nějaké úřední záležitosti. Na závěr setkání se jej zeptal, jak dlouho mu Prozor působil. Ten po delším přemýšlení řekl, že neví. *Já jsem si hned druhý den na ty brýle sedl*, vysvětlil, a tajemník (Jiří Anděl) se dal do upřímného smíchu, ke kterému se připojil i pan profesor.

2.8. Jaroslav Hájek pečuje o auto

Jaroslav Hájek se vrátil z dovolené a hned musel zajet do autoservisu. Kolegům na katedře řekl, že si dveře poškodil, když v kempu couval a měl otevřené dveře. *Víte, já pečuji o auto občasnými malými nárazy*, vysvětlil svůj originální postup.

3. JOSEF MACHEK

3.1. Mercedes

Znalost cizích jazyků se stala Josefu Machkovi⁵ osudnou. Jako expert odjel přednášet na Kubu. Tam se občas třese zem, což napáchá škody. Pak všichni místo vyučování odklízeli trosky. To si nějak Josef Machek neuvědomil a místo odklizení troskek se vydal přednášet. Protože neodklízel trosky, pustily se do

⁵Čtenáře upozorňujeme na Bulletin ČStS 2/1999 připravený při příležitosti jeho sedmdesátých narozenin.

Profesor Jarník si na chvíli odběhl, a v tom okamžiku do jeho pracovny vešel profesor Kořínek. Viděl studenta, který se právě připravuje. Šel k němu, prohlédl si jeho řešení a začal ho zkoušet. Protože si myslel, že je ve své pracovně, zkoušel ho z algebry. Na to však Höschl nebyl připraven. A tak mu Kořínek stále hlasitěji začal vytýkat jeho neznalosti. Po chvíli ho vzal za límec a vyhodil na chodbu. Tam za Höschlem vyběhl Ilja Černý a tiše mu řekl: *Přijďte na zkoušku z analýzy zítra. Počítat příklady už nebudete muset, měl jste to dobře. Půjdete rovnou na ústní zkoušku.*

4.7. Fundamentální věta algebry

Profesor Kořínek potkal na chodbě profesora Jarníka a začal si mu stěžovat: *To je hrozné, jak špatně se studenti učí fundamentální větu algebry. Všichni říkají, že každý polynom má v tělese čísel komplexních alespoň jeden kořen. Ale nikdo nedodá, že polynom musí být stupně aspoň prvního. To je podobné, jako kdyby při zkoušce u tebe nevěděli, že každá podmnožina přirozených čísel má nejmenší prvek.*

Pokud není prázdná, smutně dodal Jarník.

4.8. Kořínek věří na sny

Profesor Kořínek šel po chodbě a potkal profesora Vojtěcha Jarníka. Hned se k němu hrnul a ptal se: *Vojtěchu, věříš na sny?*

Udivený Jarník nevěděl, co by hned měl odpovědět, ale Kořínek na odpověď nečekal a pokračoval sám. *Já ano. Včera se mi zdálo, že jsem na schůzi prezidia Československé akademie věd. Probudil jsem se, a byla to pravda!*

5. KOLEGOVÉ Z KATEDRY

5.1. Laskavý pan profesor Janko

V roce 1958, kdy náš ročník byl rozdělen do specializací, byl vedoucím katedry statistiky profesor Jaroslav Janko. Jeho mírná tvář dávala tušit, že bude patřit mezi velice mírné examinátory. To se pak ve zkouškovém období potvrdilo. V pátém ročníku si mne vybral za svého asistenta. Pak pan profesor onemocněl a musel ležet v nemocnici. Když lékaři zjistili, že u nich leží známý statistik, obraceli se na něj s žádostí o vyhodnocení jejich dat. Pan profesor k tomu volal mne a hodnocení nechal zcela v mých rukou. Tato práce mě bavila a po dohodě s lékaři jsem tato data pro ilustraci statistických metod používal po celou dobu svého působení na matfyzu. Jednou jsme se v kanceláři katedry sešli a přišla řeč na to, že máme hodného pana profesora.

ním zákonům. Pak se to vysvětlilo. Ta lavice původně byla druhá. Když se posluchárna měla vybílit, nábytek se vystěhoval. Při stěhování nábytku zpět do posluchárny se již lavice postavily v jiném pořadí.

4.4. Zavřené dveře

Za profesorem Kořínkem přišel do jeho pracovny František Nožička, později profesor, prorektor UK a mimo jiné zakladatel Centra numerické matematiky UK, a sdělil mu, že se odpoledne koná schůze ROH, na kterou má přijít. Kořínek se rozběsnil a křičel, že na žádnou schůzi nepůjde, že nebude marnit čas a podobně. Nožička po chvíli řekl, že počká, až se Kořínek rozmyslí, a že zatím půjde na chodbu. Odešel a zavřel za sebou dveře.

Profesor Kořínek ještě chvíli řádil, ale pak si uvědomil, že je v místnosti sám. Proto šel ke dveřím, aby Nožičku přivolal zpět. Vzal za kliku, snažil se přitáhnout dveře k sobě, ale nešlo to. Zkusil to ještě několikrát, ale marně, protože dveře se otvíraly ven. Po chvíli zkusil dveře otevřít ještě jednou, tentokrát na správnou stranu. Zavolal si Nožičku dovnitř a klidným hlasem mu řekl, že na schůzi půjde, a pak se ho zeptal: *Prosím vás, řekněte mi, proč jste mi celou dobu zvenčí ty dveře držel, abych nemohl otevřít?*

4.5. Kořínek a Vopěnka

Profesor Kořínek potkal na chodbě svého asistenta Petra Vopěnku, později profesora matematické logiky a ministra školství. Šel k němu a pravil: *Pane Vopěnko, pojďte, prosím, laskavě se mnou.*

Udivený Vopěnka následoval profesora Kořínka do jeho pracovny. Tam ukázal Kořínek na křeslo a vybídl Vopěnku: *Posadte se, pane Vopěnko.*

Vopěnka si sedl na křeslo, profesor Kořínek si sedl na svou židli a spustil: *Tak copak jste nám přinesl, pane Vopěnko?*

4.6. Kořínek zkouší jinde

Pavel Höschl, později profesor fyziky a ředitel Fyzikálního ústavu UK, skládal v prvním semestru zkoušku z matematické analýzy u profesora Jarníka, jednoho z největších českých matematiků 20. století, který byl znám nejenom svými monografiemi o diferenciálním a integrálním počtu. Zkouška se konala v Jarníkově pracovně, která sousedila s Kořínkovou pracovnou. Höschl dostal nejdřív dva příklady, které měl vyřešit u menšího stolu pod dohledem Jarníkových asistentů. Mezi asistenty byl i doktor Ilja Černý, později známý a studenty nejenom obávaný, ale i milovaný profesor matematické analýzy. Pavel Höschl řešil příklady úspěšně a Ilja Černý uznale pokyvoval hlavou.

práce pověstné boží mlýny. V Havaně se umísťovaly plakáty kolmo na chodník do železných rámců. Snad aby to každého trklo. Nevíme, zda každého, ale Josefa ano. V zamyšlení do takového rámu narazil hlavou. Ačkoli z něj crčela krev a vypadal jako jedna z vážných obětí zemětřesení, dožadoval se ve škole studentů, aby jim mohl přednášet.

Místo toho byl – patrně násilím – odveden na místní medpunkt, kde měla službu jistá slečna *Mercedes Lagrangeová*. Nedivme se tomu příjmení, její rodiče neměli sice nic společného s multiplikátory, ale pocházeli z Francie. Její profesionální příslušnost k ošetrovně nebyla způsobena tím, že její otec byl zvěrolékař, ale jinou shodou náhod. Jako všechny dívky na Kubě narukovala do armády. Konala strážní službu na fakultě a jednou v noci – zřejmě z dlouhé chvíle – si hrála s puškou tak obratně, že se jí podařilo vystřelit. Hluk přivolal velitele stráže. Bylo mu jasné, že tam zrovna žádní diverzanti nejsou a že bude nutné nějak odzbrojit nešikovnou Mercedes, aby z dlouhé chvíle zas nezačala pálit do stropu. Mercedes si však uvědomila, že je na stráži a pušku nesmí nikomu vydat. Ani veliteli stráže. O zbraň se začali tahat, takže co chvíli vyšla nová rána. To už se ututlat nedalo, a tak bojovnou Mercedes přeložili za trest do nějaké ošetrovatelské čety. Tím se stalo, že v kritickou dobu byla na správném místě. Ošetřila našemu milému kolegovi hlavu.

3.2. Svatba v Havaně

Josef Machek byl vychován jako džentlmen a věděl, že se sluší navštívit svou zachránkyni v domě rodičů a vyjádřit vděčnost květinami. Byl přijat s latinskoamerickou pohostinností, návštěvu ještě dvakrát zopakoval a nezapomněl se pohoupat v jejich rodinném křesle. Byl poté poněkud překvapen, když mu kolegové na fakultě začali gratulovat k zasnoubení s půvabnou mladou dívkou. Teprve později se dozvěděl, že tři návštěvy v domě svobodné ženy skutečně na Kubě nic jiného neznamenaají. Myslím, že nikdy nelitoval, že se tomuto pozoruhodnému obyčejí podřídil a s Mercedes se oženil.

3.3. Hlášení

Ministerstvo školství vypsalo státní plán vědy a výzkumu, což byl předchůdce dnešního grantu. Protože šlo o peníze, přihlásila se o něj také katedra statistiky. Jejím vedoucím byl tehdy profesor Jaroslav Janko a tajemníkem Josef Machek.

Když se přiblížil konec roku, bylo nutné napsat a odeslat hlášení o plnění státního plánu. Vypracovat hlášení měl tajemník katedry. Ten se smutně

podíval na prázdné kolonky formuláře a začal ho pravdivě vyplňovat. Hlášení začínalo nějak takto:

- Úkol 1 nebylo možno splnit, protože dvě řešitelky byly na mateřské dovolené.
- Úkol 2 nebyl splněn vzhledem k dlouhodobé nemoci řešitele.
- A takto hlášení pokračovalo.

Vyplněný formulář byl předán panu profesorovi Janko. Pozor, jméno Janko bylo nesklonné a pan profesor se velmi zlobil, když to někdo popletl.

Po několika dnech vedoucí katedry navštívil svého tajemníka a v ruce držel hlášení. Josef Machek očekával hromobití, ale dočkal se pochvaly. *Krásně jste to napsal, pane kolego, opravdu krásně*, pravil s úsměvem pan profesor. *Jen o jednu maličkost bych vás prosil. Napište, že úkol 1 byl splněn, přestože dvě řešitelky byly na mateřské dovolené. Úkol 2 byl splněn, přestože...*

3.4. Machkovo publikování

Zejména ve vědeckých kruzích je dobře známo, že vykazování publikací je mimořádně důležitá činnost, protože na výsledcích závisí množství peněz pro takové instituce v dalších letech. Není proto divu, že se tyto položky sledovaly mimořádně pečlivě.

V jedné takové instituci dostali dva lidé za úkol vypracovat tabulky pro hlášení. Jejich výsledek byl překvapivý zejména u počtu publikací Josefa Machka. Obecně byl pan kolega považován za velmi pracovitěho a také obětavého kolegu. Odvedl velký kus práce, mimo jiné i formou konzultací. Radě kolegů také pomohl k bohaté publikační činnosti. Bez jeho pomoci by mnohé práce zůstaly nenapsány. Z vděčnosti jej proto mnoho kolegů uvádělo jako spoluautora. Sám Josef Machek publikoval také hodně a byl za to i oceněn, například za učebnice společně s docentem Jiřím Likešem. Bylo to však v jiných letech. Za současné hodnocené období si bohužel Josef Machek nebyl vědom žádné publikace a upřímně tvrdil, že nic nenapsal. Z výsledných tabulek však nakonec vyplynulo, že se v daném roce podílel na 51 položkách. Když mu to kolegové sdělovali, nemohl tomu uvěřit. A tehdy k tomu pronesl památnou větu: *Tak to jsem vlastně grafoman... , ale spíš to napsal někdo jiný, a ani mi to neřekl.*

3.5. Pracovní doba

Profesor Hájek byl velice pracovitý. Každý den ráno přesně v 8:00 přicházel dlouhou chodbou od schodiště do své pracovny a do 11:30 se věnoval vědecké

4. VLADIMÍR KOŘÍNEK

4.1. Profesor Kořínek chodí kolem posluchárny

Posluchárna M_1 na Karlově byla velká a stupňovitě uspořádaná. Studenti vcházeli dveřmi, které byly nahoře v zadní části posluchárny. Profesor Kořínek při výkladu chodil nejen dole u tabule, ale někdy i kolem celé místnosti. Jednou se procházel zrovna vzadu u dveří, když opozdílý student Šmelhaus právě zvenčí otevřel dveře a chtěl vejít. Když zjistil, že na druhé straně dveří je profesor Kořínek, úslužně mu dveře podržel, aby pan profesor mohl odejít. Profesor Kořínek skutečně odešel na chodbu, zavřel za sebou dveře. Stále přednášel, ale to už nikdo v posluchárně neslyšel. Po několika minutách se zase vrátil a ve výkladu pokračoval. Kus té algebry, který odpřednášel na prázdné chodbě, jsme se nikdy nedozvěděli.

4.2. Kořínek a křída

Takzvaná přizemní posluchárna měla v jedné stěně dvoje dveře. Přední byly nedaleko tabule, od zadních dveří se chodilo k zadním lavicím. Profesor Kořínek přišel přednášet, ale zjistil, že v posluchárně není křída. Posluchačům sdělil, že si jde křidu vypůjčit do sousední posluchárny.

Předními dveřmi vyšel na chodbu, zaklepal na sousední dveře, vešel do posluchárny a zeptal se, jestli tu mají křidu. Posluchači odpověděli, že nemají. Profesor Kořínek se tedy zadními dveřmi vrátil na chodbu a předními dveřmi vešel znovu do posluchárny. Posluchačům řekl, že v sousední posluchárně také křidu nemají a začal křičet, že on si ten šlendrián líbit nenechá. Znovu vyběhl ven, zašel za tajemníkem fakulty doktorem Ondráčkem. Přišel s ním zpátky a vynadal mu, že není křída. Dr. Ondráček tedy zaběhl do vrátnice pro křidu a podal ji panu profesorovi.

Jenže při příští přednášce tam zas křída nebyla. Profesor Kořínek rovnou běžel za tajemníkem a znovu ztropil bouřlivou scénu. Dr. Ondráček opět došel pro křidu do vrátnice a vzdálil se. Uklidněný Kořínek se postavil k tabuli a řekl posluchačům: *Já jsem s tím počítal, že tu nebude křída, a tak jsem si dnes vzal vlastní.* Sáhł do kapsy svého velkého pláště a ukázal několik kříd, které tam měl.

4.3. Kořínkova slina doletí daleko

Profesor Kořínek při řeči poněkud prskal. V jedné zadní lavici se našla čára s nápisem „Až sem doprskl profesor Kořínek při své přednášce dne ...“ Tomu se všichni divili, protože dosažení tak velké vzdálenosti odporovalo fyzikál-

garáže ještě před finálním dokončením celé stavby, aby automobil netrpěl venku v nepříznivých klimatických podmínkách. Pro jistotu se nešetřilo ani dočasnými vzpěrami. Detaily o dalších postupech prací nejsou známy. Jejich vyvrcholení zříčením zůstává obestřeno větším tajemnem, než popsal Alois Jirásek ve svých pověstech o odstraňování pomocného lešení u dokončené klenby při stavbě nejmenovaného pražského kostela. Na rozdíl od středověké stavby však padající kusy v tomto případě zasáhly automobil stojící uvnitř. Pan inženýr totiž nepokládal za nutné ani při dokončování díla na tu chvíli s vozem vyjet ven. Nechtěl totiž milovaný vůz vystavovat možné újmě na špatném počasí. Editorům se po jistém detektivním pátrání podařilo získat přesnější popis dané události, který mimo jiné zdařile charakterizuje dobu vzniku, řadě čtenářů zahalenou v mlze.⁶

⁶Pro mne, tedy dítě ve velmi útlém věku, byla stavba garáže něco mimořádně dobrodružného a vzrušujícího. Poprvé jsem viděl otce provádět zcela jiné, dosud nevidané činnosti. A zároveň jsme se celá rodina seznamovali se zcela novými pojmy – bantamové kolečko, hurdisky, rabicka, fanka apod. Dosud jsem vždy viděl otce v práci jen za psacím stolem ve vestě a župánku s plnicím perem v ruce a kalkulačkou s klikou do noci při stolní lampičce psát a kreslit různé podivné klikyháky – ale nikdy ne kopat základy garáže. Každopádně se ukázalo, že to úplně svépomocí nejde, a tak nám nezbylo než povolát specialistu, jehož jméno už se mi z hlavy vykouřilo, nicméně jednalo se o osobu typu pana Lorence ze známého filmu Na samotě u lesa — dostalo se nám tedy vrchovatě rad jak a s pomocí jakých nástrojů postupovat (případně jak se tyto nástroje jmenují), ale postavit jsme si to museli pochopitelně sami. Pamatuji si mnoho momentů, kdy bylo třeba k objednání některých subdodávek přistupovat téměř konspirativně, neboť například pouhé přivezení písku byla v té době věc značně komplikovaná, vyžadující řadu zákulisních rozhovorů a přesvědčování, aby někdo požádal někde někoho o povolení k jízdě apod., a bylo třeba vyjednávat s různými, občas i značně podivnými osobami, což činilo mému otci nemalé problémy a byl z toho značně nervózní, ač ho obvykle nic z míry nevyvádělo.

Ke zmiňované garážové katastrofě došlo zejména proto, že mému otci bylo důrazně doporučeno téměř dokončenou garáž, respektive její střešní část, zakrýt térovým papírem/lepenkou, protože počasí se horšilo a byl k tomuto opatření nejvyšší čas. Můj otec se neopovážil pokyn nerespektovat, činnost odložit či vyjet vozem, nebo alespoň vzít v potaz, že veškeré podpěry již byly v danou chvíli odstraněny. Vstoupil odhodlaně na střechu i s rolí papíru a jal se ji rozvinovat po ploše střechy. Zpočátku vše probíhalo více či méně dle plánu, ale když se dostal až do středu střechy, pamatuji si jisté překvapení, když můj otec zmizel zničehonic ze střechy a z garáže se ozvala série hlasitých ran. Po nějaké chvíli se opět na střeše objevil, vyhrabal se ze zmeti zmuchlané lepenky, která ho jako zázrakem udržela alespoň v horní polovině stavby, a v podstatě plaveckými pohyby se sunul ke kraji střechy. Teprve následně si šel prohlédnout spoušť, která vznikla pod střešinou.

Vím, že si potom připadal značně hloupě a celou věc ani nehlásil pojišťovně, protože mu připadalo poněkud trapné hlásit, že si zcela sám způsobil škodu zříčením stropu, a teprve když vůz utrpěl ještě další, s touto příhodou nesouvisející šrámy, byl vůz do pojišťovny přistaven a teprve na zvolání pojišťovacího agenta: *A co je tohle?* a po ujištění, že i na takové případy se pojištění vztahuje, byla věc řádně nahlášena.

Je to v souvislosti s garáží rozhodně jedna z významných příhod, které bezesporu přispěly k jeho pozdějšímu tvrzení, že *stavba garáže mě stála všechny peníze, zdraví a vědeckou kariéru*.

práci. Od 11:30 do 12:00 vyřizoval úřední záležitosti spojené s chodem katedry. Pak následoval oběd a dvouhodinový odpočinek s nohama na stole. To mu doporučili lékaři. V 18:00 odjížděl domů.

Tento pořádek mohl dodržovat jen díky dobrému rodinnému zázemí. Přitom je nutno podotknout, že měl nemocné ledviny a musel hodně pít. Proto také viděl, kdy přicházejí do školy ostatní kolegové. Některé kolegyně musely nejdříve zajet s malými dětmi do mateřské školy a pak teprve dorazily. Zatímco někteří kolegové, jako třeba Josef Machek, pracovali doma. Často i přes půlnoc. A právě on, který přes den vůbec nechodil na katedru, za své učebnice dostával ceny rektora.

Na jedné schůzi katedry pak Jaroslav Hájek taktně upozornil své kolegy, že by měli chodit do školy včas, a to i když nemají výuku. A Josefa Machka dával všem za vzor slovy *Toho jsem neviděl nikdy přijít pozdě*. Není třeba připomínat, že to všem přítomným vyvolalo úsměv na tváři.

3.6. Machek a Mandl na dvojáku

Když se v roce 1983 konala v Kutné Hoře konference o asymptotické statistice, bylo třeba něco vyřídit profesorovi Petru Mandlovi, světznámému odborníkovi v oblasti náhodných procesů a pojišťovnictví. Úkolu se ujal Jiří Anděl. Ukázalo se totiž, že Petr Mandl má společný pokoj s Josefem Machkem. Tomu se Jiří Anděl podívoval, protože znal povahu kolegy Mandla a nedovedl si představit, že by souhlasil s tím, že bude bydlet na dvojáku. Ale kolegové mu vysvětlili, že to je takhle v nejlepším pořádku. Josef Machek jde přeci spát právě tehdy, když Petr Mandl vstává. A vstává, když jde Petr Mandl spát.

3.7. Smolenice

Zcela autentická zpráva o některých okolnostech cesty pana inženýra do Smolenice s cílem zúčastnit se oblíbené konference *Probastat* nesmí chybět jako jeden z mnoha příkladů *machkovské alternativní logiky*.

Bylo to v zimě kolem roku 1977. Probděná noc v rychlíku Děvín z Prahy do Bratislavy ani kodrcání v autobuse z Bratislavy do smolenického podzámčí, a to vše bez snídaně, nemohly zlomit nezdolný optimismus našeho vzácného kolegy. Poněkud však posmutněl při pohledu na vysoký zasněžený kopec, ze kterého v zimním zamlžení majestátně shlížel zámek hraběte Pálffyho, tehdy propůjčený SAV k pořádání seminářů a konferencí jako byl Probastat. Mladí vyrazili svižně do kopce. Josef zachmuřeně sledoval, jak jedna mladá doktorka mizí v zamlžené hoře směrem k zámku. *Ti mladí lidé nemají žádný*

rozum, řekl Josef a obrátil se ke kolegům s dotazem, kdeže je tady ve Smolenici hospoda. Většina z nás to považovala za výborný nápad, námitka, že by snad bylo lépe se dříve zaregistrovat a ubytovat, byla odmítnuta jako nepodstatná a v podstatě škodlivá. Pan inženýr diskusi trpělivě vyslechl a uzavřel ji slovy: *Přátelé, vy mi nerozumíte, v hospodě přece budou vědět, kde je zde Národní výbor*. Rozuměli jsme ještě méně, ale náš slovutný kolega se shovívavostí jemu vlastní nás v nevědomosti dlouho neponechal a vítězně pravil: *A na Národním výboře budou jistě vědět, kde se tady dá objednat taxík, aby nás odvezl nahoru na zámek*. Plni obdivu jsme zmlkli a odebrali se do místní hospody. V krčmě nám ochotně sdělili, že jsou tak malá dědina, že ani Národní výbor nemají, a že taxík neviděli od roku 1969. Po počáteční nedůvěře, kterou způsobily naše poněkud zvláštní dotazy, si nás krčmář i přítomní hosté oblíbili a rychle uběhlo příjemné a užitečné odpoledne. Večerní výstup na zámeckou horu nám nepřipadal nijak namáhavý ani nebezpečný. Naši slovenští kolegové a přátelé nás vřele uvítali.

3.8. Jak Machek zabloudil

Katedra pravděpodobnosti a matematické statistiky pořádala téměř každoročně nějaké postgraduální kurzy. Ty byly dvojího typu. V prvním případě šlo o kurzy na vyžádání zákazníků. Zákazníci měli zpravidla zájem o technické předměty, jako jsou např. statistická kontrola kvality, teorie rizika apod. Druhý typ kurzů byl věnován klasickým předmětům, jako je třeba matematická statistika, teorie testování hypotéz a další. Při vypisování kurzů se přihlíželo k zájmu zákazníků. A zákazník měl zájem nejen o určitý předmět, ale také o určitého přednášejícího. V případě, že šlo o technický předmět statistického charakteru, byl vyžadovaným přednášejícím takřka vždy pan inženýr Josef Machek. Když byl dotazován, jak dociluje takové obliby mezi svými posluchači, tak odpovídal, že přednáška musí obsahovat určité procento neznámých poznatků a určité procento známých. Když je procento neznámých příliš velké, posluchači to nestačí chápat a pozornost upadá. Při vysokém procentu známých se zase posluchači nudí. Na přímý dotaz uváděl, že on používá koeficient 0,5. Panoval však názor, že jeho koeficient je větší než jedna.

Jednou Josef Machek přednášel na postgraduálním kurzu v Plzni. Kurz se konal v prostorách Škodovky a Josefovy přednášky byly zařazeny na sobotu dopoledne. Potom se šlo na pracovní oběd. A oběd v Plzni, to byla nejen kulinářská záležitost. Znamenalo to samozřejmě také pivo. K němu pak i vyprávění veselých historek, což byla Josefova oblíbená disciplína. Jednou se po takovém zdařilém a velmi protaženém posezení v povznesené náladě vracel

Josef do Prahy. Brzy po nástupu do dopravního prostředku usnul. Venku již panovala tma. Když se probudil, uviděl za oknem známou siluetu věže, kterou vídával při návratech z cest. Věděl tedy, že je na čase vystupovat. Po výstupu však okolí neodpovídalo jeho zvyklostem. Josef mírně zmaten a značně unaven nedokázal stanovit přesný směr, kterým by se měl vydat. Situaci však vyřešil brilantně – mávl na taxík, který právě projížděl okolo. Řidiči udal adresu svého bydliště a nechal starosti na něm. Pak začal zase pospávat, takže taxikářova údivem pozdviženého obočí si již nevšiml. Výraz údivu se naopak objevil na tváři Josefa při placení, když dorazili do cíle. Cena za cestu taxikem z Plzně do Prahy značně převýšila jeho honorář za uskutečnou přednášku a nedokázala vyvážit poznatek, že v Plzni mají věž, která jako by z oka vypadla té pražské.

3.9. Machkova bota

Když byl Josef Machek jako záložák povolán na vojenské cvičení, vyfasoval společně s ostatními z výstrojního skladu kromě jiných součástí také vojenské boty a krém na obuv. Jak je známo, právě na pečlivě vyčištěných a naleštěných botách se na vojně velmi bazíruje. Všichni se tedy po příchodu na ubikace s velkou vervou vrhli na krémování a leštění obuvi. Barva vyfasovaného krému však neodpovídala barvě bot. A co horšího, množství krému postačovalo tak na jednu botu. Bylo pak velmi úsměvné sledovat pochoduující útvar, jehož členové měli každou botu jiné barvy. Jednu hnědou a jednu černou. Zato však pečlivě naleštěnou.

3.10. Machek muzikant

Josef Machek měl rád hudbu. Dokonce byl sám aktivní muzikant, hrál na housle. O hudbě také rád vyprávěl, zvláště pak veselé historky. Velmi úsměvná mu připadala například odpověď jednoho člena orchestru na zkoušku, při níž dirigent nebyl spokojen, a tak se vrátil, odklepl. Vše se opakovalo. Dirigent znovu nebyl spokojen, a proto káravě zvolal: *pičikáto* (pizzicato). Druhý houslista, na kterého výtky směřovala, se zoufale ozval: *A když mě to nepičiká*.

3.11. Jak Machek stavěl garáž

Ing. Machek nechtěl, aby jeho auto trpělo při špatném počasí. Logickým řešením tedy bylo pořízení garáže. Vzhledem k tomu, že stavbu obvykle provádějí zedníci bez vysokoškolského vzdělání, rozhodl se garáž vybudovat svépomocí. Pustil se tedy do výstavby vlastními silami. Práce se dařila a za několik týdnů byla hrubá stavba hotova natolik, že bylo možno konstrukci zakrýt. Vzhledem k nevlídnému počasí se pan inženýr rozhodl schovat milovaný vůz do